یاش تورکستان

تورکستاننڭ ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك ده‌قابر-ندەن چیقا باشلاغان	اوقتوبر (برنچی تشرین) 1935 (1354 هجری)	سان 71

بو ساندا:

1 — تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا پروته‌ستوسی باش مقاله

2 — تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا پروته‌ستوسی (ترجمه‌سی)

3 — تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا پروته‌ستوسی متنی

4 — شرقی تورکستاندا چوقای اوغلی مصطفی

5 — شرقی تورکستان ملی فاجعه‌سینا عائد:

آ — قرار رقم 30 وه متنی

ب — شرقی تورکستان باش قوماندان نائبی‌نڭ حاجی نیاز حاجی‌گه مکتوبی

6 — پاختا مسئله‌سی وه ایمپه‌ریالیزم تیمور اوغلی

7 — بولشه‌ویکله‌رنڭ یگه‌مه‌یه‌جه‌کله‌ری بر جبهه اوقتای

8 — معارف جبهه‌سنده...... تاشبالتا؛ 9 — تورکستاندا وضعیت

10 — ساویت حکومتینك آچلق سیاستینه عائد ماته‌ریالاردان

11 — حزر دگزی-بصره کورفزی تیمیر یولی عبدالوهاب

12 — تورکستان خبرله‌ری

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تورکستاندا یر تیبرەنیشی فلاکتی

سوڭ زمانلار تورکستاننگ تورلو یرلەرندە یر تیبرەنیشی بولغانلغی خبری تارقالماقدا ایدی. شو آینگ 12سندە موسقوادان بیریلگەن برخبرگە کورە، بو یر تیبرەنیشینگ أڭ فلاکتلیسی 18نچی اوقتوبردە تورکستاننگ آفغانستان چیگەرەلەرینە یاقین سمتلەرندە یعنی حاضرغی تاجیکستان دائرەسندە بولغاندر. ایمدیگەچە توپلانغان معلوماتە کورە، بویوك مقیاسدە تخریبات کتیرگەن بو فلاکتدە 50دەن آرتق کشی أولگەن وە 300دەن زیادە کشی یارالانغاندر. بونداى طبیعت فلاکتلەری طبیعی هەر بر خلق اوچوندە آغیردر. فقط تورکستانلیلار کبی رسمی وە غیر رسمی یاردەملەردەن محروم اسیر بر خلق اوچون عادتاً چیدەمسزدر.

*

«فینلاندیا تورکلەری برلگی»

فینلاندیادا یاشاوچی تورکلەر ملی ایشلەرینی کوزەتوچی بر اویوشمانك کیرەکللگینی سیزەرەك «فینلاندیا تورکلەر برلگی» نامندا بر اویوشما یاسامشلار وە بو جمعیتنی قوروماق، یاشاتماق اوچون اوز آرا 2500 مارقا قادار آقچادا توپلامشلاردر. اویوشمانگ نفیس کاغازغا باسیلغان یدی بیتلك یاساسی نشر ایتلمشدر. شو یاسانگ باش صحیفەسندەکی بر قیددەن اویوشمانك فینلاندیا عدلیە مینیسترلگی طرفدان تصدیق قیلنغانلغی آڭلاشیلماقدادر. فینلاندیادا یاشاوچی تورکلەرنگ ملی تویغو وە مدنیلەشو تیلەکلەرینی اویاتماق وە قوتلەندیرمەك هەمدە ملی کولتورنی ساقلاماق، اعضالار آراسندا سپورچیلق یایماق کبی مهم مقصدلار اوزەرینە قورولغان بو ملی اویوشمانگ یاسالیشی مناسبتیلە فینلاندیاداغی توغانلاریمزنی یورەکدەن قوتلاب، ملی ایشلەرندە موفقیتلەرینی تیلەیمز.

تورکستان، قافقاسیا وە اوقراینا پروتەستوسی

تورکستان، قافقاسیا وە اوقراینا ملی مرکزلەری تامانیدان ملتلەر جمعیتنە تقدیم ایتیلگەن پروتەستونگ اصلینی عینیلە توبەندە باسماقدامز. بو وثیقەنگ سیاسی اهمیتی حقندا کوب اوزون سویلەب اوتوروشغا حاجت یوق. تورکستان، قافقاسیا وە اوقراینا خلقلاری اوز یورتلارندا دوام ایتمەکدە بولغان یات استیلانی وە اوز اوستلەرندە باسیب یاتقان روس پرولەتاری دیکتاتورلیغینی پروتەستو ایتەدرلەر.

بز اوتکەن ییل، ساویت حکومتی ملتلەر جمعیتی اعضالیغینا قبول ایتیلەجەك کوندە (18. 9. 34) پروتەستو ایتکەن ایدیك. بزنگ پروتەستومز مضمونە تأثیر ایتکەن آرالقداغی سیاسی وضعیت آیرماسیدا کیچیك ایمەس. اوتکەن ییل بز ساویت روسیەنگ هیچ بر شرطسز ملتلەر جمعیتی اعضالیغینا قبول ایتشینی پروتەستو ایتکەن ایدیك. بو ییل ایسە بزنگ پروتەستودا اوز اعضاسی ساویت حکومتی طرفدان یوروتولوب تورغان ملتلەرنی ایزو سیاستندە ملتلەر جمعیتینگدە معنوی مسئولیتی بارلیغندان بحث ایتیلەدر. عمومی سیاسی نقطۀ نظردان بو نقطە بزنگ پروتەستودا ایگ مهم عنصر دیب تانیلمالیدر.

بزنگ اوتکەن ییلغی پروتەستومزغا جواباً ملتلەر جمعیتینگ بر قانچا نفوذلی اعضالاری ساویت حکومتینگ ملتلەر جمعیتنە اعضا بولغاندان سوڭ غیر روس أولکەلەردەکی ملی سیاستینی اوزگەرتیش مجبوریتندە قالاجاغینی، داها «لیبەرال»، غیر روس ملتلەرنك طلبینە داها اویغون بر یول توتاجاغینی سویلەگەنلەر ایدی. بز بوگا بو سویلەوچیلەرنگ اوزلەرینگدە اینانمادیقلارینی تا او زمان آڭلاغان ایدیك. فقط بولارنگ بو دیپلوماتیك جوابلاردان بزنگ ملی ایمتیلیشلەریمزگە علاقەدارلقلە قاراغانلقلارینی وە موسقوانك ایزیش سیاستینی یاراتمادیقلارینی کورمەسلكدە

ممکن ایمەس ایدی. آوروپانک وه دنیانک باشقا قسملارینک اوز ایشی وه قایغیلاری باشندان آشیب یاتادر. اونلارنک بزنک مسئلەلەر بیلەن مشغول بولورلق وقتیدا یوق. فقط بونگله برابر بر کون کیلەجەك، كه آوروپا روسیا قولی آستندا قالغان اوقراینا، تورکستان، قافقاسیا وه باشقا غیر روس أولکەلەر مسئلەسی بیلەن اوغراشاجاقدر. بز بو کوننک کوبدە اوزاق بولماغانلیغینی امید ایتەمز. بزنک پروتەستومزدا مەنه شو آتنی کوزده توتادر وه شو کوننی حاضرلاش اوچون کیرەکلی بولغان بر حرکتدر.

ملتلەر جمعیتنه کیرەر آلدیندا موسقوادا بولشەویکلەر حتی اونلارنك بعضی بر دوستلەری ساویت حکومتینك ملتلەر جمعیتی ایچندە اوینایاجاغی بولباشچیلق روللدان باقیریب چاقیرغانلار ایدی. عجبا ساویت حکومتی ملتلەر جمعیتی دائرەسندە بو کوزلەدیکی اوروننی اشغال ایتە بیلدیمی؟ عمومیتله ملتلەر جمعیتی ایچندە او قاندای بر رول اوینایدر؟ مەنە بو کون بزنک پروتەستومز بیلەن علاقەدار قیزیقارلق بر مسئلە بودر.

بو کون، ساویت حکومتینک ملتلەر جمعیتی ایچندە اینگلتەره، فرانسا کبی رول اوینایتورغان بر موقع قازانو امیدی بوشقا چیقیب قالدی دیب قطعیتله سویلەش ممکن. بو قاراشنک ایگ کوچلو دلیلی اولاراق ملتلەر جمعیتی عمومی توپلانیشی هیئت ریاستی سایلاوندا ساویت تیشقی ایشلەر قومیساری لیتوینوفنک سایلاودا توشوب قالغانینی کورسەتیش ممکن. ملتلەر جمعیتی شوراسینک دائمی اعضاسی سانالغان بویوك دولتلەر باش ممثللەرینی، باشقا نامزدلەر قاتارندا، هەر زمان رئیس اورونباسارلیغینا سایلاو جمعیت حیاتندا عادت شکلندە یوروتولوب کیلمەکدە ایدی. دیمەك «بویوك ساویتلەر مملکتی»نی تمثیل ایتکەن وه جمعیت شوراسینک دائمی اعضاسی لیتوینوفنکدە هیئت ریاست اعضاسی نامزدلەرندەن بری بولووی کیرەک ایدی. نه اوزی وه نەدە دوستلەری اونگ سایلانماجاغندا ذره قادار شبهه ایتمەدیلەر. فقط ساویت روسیانک بختسزلیغینا لیتوینوف سایلانالمای قالدی. ییقیلغان ساویت ممثلینی آیاقغا تورغوزوش

اوچون حیله کارلقغا باشلادیلار. شورانک دائمی اعضالارینی، شو صفتلەریله، هیئت ریاست اعضاسی دیب قبول ایتش تکلیفی کیریتیلدی. مسئله برنچی قومیسیوننك قاراماغینا بیریلدی. مذاکره اثناسندا لهستان ممثلی ساویت ممثلینک کیفی اوچون یوروب تورغان ترتیبنی بوزماسلق کیرەکلگینی قطعی صورتده طلب ایتدی. اسپانیا ممثلیدە اونی یاقلاب چیقدی. تاوشغا قویولغاندا لیتوینوفنی بو صورتله هیئت ریاستگه کیریتو تکلیفی 10غا قارشی 20 تاوش بیلەن رد ایتیلدی. اینگلتەره ممثلی تاوش بیرمەی قالدی.

میلیوکوف غازیتاسی «پوسلەدنی نوووستی» (29. 9. 35)نگ جنوەره مخابری لیتوینوفنگ هیئت ریاست سایلاوندا اوچرادیغی موفقیتسزلکنگ ساویت روسیا هیئتینگ بو سفرکی بوتون فعالیتنه تأثیری بولغانینی یازادر.

میلیوکوف غازیتاسی عمومیتله بولشەویزم علیهداری بولسادا، بوتون بولماسادا، تیشقی سیاستنگ کوب مسئلەلەرندە ساویت حکومتینی یاقلاب یوراتورغان وه اجنبیلەر کوزنده ساویت حکومتی اعتبارینی نوشورەتورغان یازی وه خبرلەردەن قاچیب یوروچی بر غازیتادر. اونگچوندە اونگ شهادتی برآزدا قیزیقارلق بولوب چیقادر.

عینی میلیوکوف غازیتاسی مخابری اینگلتەره خارجیه وکیلی ساموئەل هور (Samuel Hoare) جنوەرەدە بولغان زمان لهستان تیشقی ایشلەر ناظری بەك (Beck) ایله حتی بر قانچا ایکنچی درجەدەکی دولت خارجیه وکیللەری ایله کوروشو اوچون وقت تاپقانی حالدا، لیتوینوف بیلەن هیچ بر صورتده خصوصی اوچراشیب سویلەشمەدی دیب یازادر. فرانسا حکومتی باشلوغی وه تیشقی ایشلەر ناظری موسیو لاوالنگدا بو توپلانتی مدتنچه برگنه دفعه بولسادا لیتوینوف بیلەن خصوصی مذاکرەدە بولماغانینی عینی مخابردەن اورگەنمەکدەمز.

شونی بیلیش کیرەك، كه بوتون مسئلەلەر اولا بویوك دولت ممثللەری

ایله علاقەدار مملکت نمایندەلەری آراسندا خصوصی کوروشمەلەردە پیشیلگەندەن سوڭ توپلانیشغا کیریتیلەدر. اینگلتەرە ایله فرانسانک ملتلەر جمعیتندە اویناديقلاری رول هەر کیمگە بیلگیلی بر نەرسەدر. اگر بو مملکتلەر ممثللەری لیتوینوف ایله خصوصی کوروشونی، مذاکرەنی لازم تاپماغان بولسالار، بو ساویت حکومتی ممثلینە، یعنی ساویت روسیاغا، او قادار اهمیت بیرمەدیلەر دیمەکدر.

عینی مخابراگە کورە فرانسا حکومتی باشلوغی لاوال وە اینگلتەرە ملتلەر جمعیتی ایشلەری ناظری ایدەن (Eden) ساویت روسیانی جدی صورتدە علاقەدار ایتەتورغان مەمەل (Memel) مسئلەسینی مذاکرە ایتکەندەدە لیتوینوف ایله حسابلاشماغانلار. ملتلەر جمعیتی کتابت دائرەسندە ایزغیشیب یوروگەن سوزلەرگە کورە لیتوینوف لازم کیلگەن یرینە مەمەل مسئلەسی مذاکرەسی وە آلمانیاغا یوباریلاجاق نوتانک حاضرلانیشی ایشینە اوزینی‌دە قاتیشترسالار ایدی دیگەن فکرنی آڭلاتقان ایمش. فقط بو اشارەلەرنك هیچ بر تورلو تأثیری بولمادی وە لیتوینوف بو مسئلە اطرافدا یوروتولغان مذاکرەلەرنک حتی بویوك دولتلەر ممثللەرینی لیتوا تیشقی ایشلەر ناظری ایله برلکدە آلمانیاغا تقدیم ایتیلەجەك نوتانی حاضرلاو توپلانیشینکدا تیشندا قالدیریلدی.

مەنە «بویوك ساویتلەر مملکتی» حکومتینک ملتلەر جمعیتندە قازانا بیلدیکی اورون شوندان عبارتدر. طبیعی بو ساویت مطبوعاتینک دنیا مسئلەلەرینی پیشودە ساویت حکومتینک رولی حقندا باقیریب چاقیرولارینا بر مانع تشکیل ایتمەیدر.

بزنك وظیفەمز ایسە بو وضعیتنی اوز یورتمزداغی ساویت دیکتاتور-لیغنا قارشی کورەشیمز اوچون فائدەلەنە بیلو وە دنیا افکار عاممەسی قارشیسندا ملی کورەشیمز تشویقاتینی کوچەیتودر. بزنک پروتەستومزدا مەنە شوندای آدیملاریمزنک بریدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

جنیورە 19 سەنتابر 1935.

ملتلەر جمعیتینک 16نچی یالپی توپلانیشی رئیسی

موسیو ئەدوآرد بەنەش حضرتلەرینە

سایغیلی رئیس حضرتلەری!

بولتور 1934نچی ییلی 18 سەنتابردە، ساویت روسیاسی ملتلەر جمعیتنە قبول قیلندیغی کون، بز — قافقاسیا، تورکستان وە اوقراینا خلقلاری ممثللەری ملتلەر جمعیتینک 15نچی یالپی توپلانیشی رئیسی جنابلارینا پروتەستو تاپشیرغان ایدیك. او پروتەستودا:

«مملکتلەریمزە تجاوز ایتیب، عسکری کوچیله حاکمیت یورگوزوب، یالغز تەررور ایله أدارە ایتمەکدە بولغان، تبعەلارینی قول درجەسینە توشورگەن، مشئوم سیاستی نتیجەسندە بای مملکتلەریمزنی آچلققا اوچراتقان ساویتلەر اتفاقینك هیچ بر شرطسز ملتلەر جمعیتینە قبول ایتیلیشی بزلەرنی تیرەن متأثر ایتمەکدەدر» دیلگەن ایدی.

کیتردیکلەریمز دلیللەرنك نیگیزلی ایکەنلگینی اعتراف أیتەرەك بعضی مملکتلەر وکیللەری، پروتەستومزغا جواباً، قیزیل عسکر کوچیله استیلا ایتلگەن خلقلاریمزنی تضیيق آستیدا توتوب کیلگەن باسقینچیلق (بولشەویك) رەژیمینک، ساویت حکومتینی ملتلەر جمعیتنە شرطسز قبول قیلینشیله، بالضرورە (یومشالیشقا طرف) تکامل ایتیشینە ایناندیقلارینی بیلدیرگەن ایدیلەر.

بر ییلدانبەری ساویتلەر اتفاقی ملتلەر جمعیتینك اعضاسیدر، وە بز اثبات ایتەبیلەمزکە، ساویت رەژیمینک یاخشیلانماغانی بر تاماندا قالا بارسین حتی بعضی جهتلەردەن تضییقی بورونغوسیدان یامانراق بولوب کیتمەکدەدر.

بو سوڭغو ییل قیزیل تەررور ینە شدتلەنمەکدەدر. مثلا کیروفغا قارشی قیلنغان سوء قصدنی بهانە ایتیب ساویت حکومتی، ساویتلەر اتفاقیداغی تورلو خلقلارغا منسوب وە بو سوء قصدلە اصلا علاقەسی بولماغان 132 کشینی، محکمەدە تیرگەمەسدەن، آتیب أولدوردی. بو أولدوروش

آرقاسیدان کوب آدام قامالیب، توپلام-توپلام کشیلەر سورگون ایتلدیلەر. دیمەك ساویت اتفاقی خلقلاری همان تەررور رەژیمی آستیدا یاشاماقدا لار.

دین نی ایزیش، تورلو مذهبلەرگە منسوب روحانیلارنی أولدوروش، ساویتلەر اتفاقی ملتلەر جمعیتنە کیرگەندەنبەری هیچ آزالمادی. ملتلەر جمعیتینە اعضا بولوشیلەدە، کشیلك وە وطنداشلق حقینی تانیمایتورغان بو مملکتدە شخصی سربستلك حقیدا یوق.

مجبوری ایشلەتیش نیگیزینە قورولغان رەژیم بوتون ساویتلەر اتفاقندا عینی درجە شدتلە حکم سورمەکدەدر. شمالی روسیانڭ موزلو ولایتلەرینە سورگون ایتلگەنلەر حددان تاشقاری آغیر عمر کیچیرمەکدەلەر. قالغان، گویا سربست آتالغان خلق ایسە، ساویت رەژیمینڭ بین‌الملل ایش بیوروسی طرفدان توزولگەن یالپی قاعدەلەرگە قاراما-قارشی بولغان مجبوری ایشلەتیش اصولینا تابع توتولاراق یاشاماقدادر.

دنیا افکار عامەسینی آلداتماق وە اوزینیدە ملتلەر جمعیتینە لایقلیراق کورسەتمەك نیتیلە ساویت حکومتی اوز رەژیمینی اوزگەرتیش اوچون بعضی اصلاح چارەلەرینی کورمەکدە ایکەنلگی حقندا سوز قاچیرماقدادر.

بو وجهلە اوشبو یل غینوار آیدا موسقوادا بولوب اوتکەن XVII نچی عموم قوممونیست فرقە قورولتایی ساویتلەر مملکتندە کیلەجەك اوچون سایلاولار ترتیبینی اوزگەرتیش وە دهقانلار منفعتینە اویغون اصلاح نیگیزلەری قبول ایتکەن ایدی. حالبوکە بو پروژە اورونغا کیتریلگەن چاغدادا هیچ اوزگەریش بولماس ایدی. چونکە تەررور رەژیمیدە سربستلکنڭ مطلقا یوقلغی نتیجەسیدە موسقوا اسارتندەکی خلقلار بو «اصلاحات»دان فائدەلەنە بیلیش امکانی خارجندە قالاجاقلاردر.

ایکنچی طرفدان، قوللەکتیف خوجالق (قولخوز) سیستەمینڭ بوتون دنیا افکار عامەسینی نە قادار تینچسزلاندیرغانینی بیلەرەك، ساویت حکومتی قولخوز اصولینی یەڭیللەشترگەنی حقیدا یالغان سوزلەر تارقاتماقدادر. حالبوکە زراعت ساحەسینا عائد بو، 1935 نچی یلغی، اصلاحنی یاقیندان مطالعە ایتب قاراساڭز، یالغز حکومت طرفدان ایلگەریدەن

بیریلیب کیلگەن بویروقلارنك تصدیق ایتلگەنینی، معلوم بر نظام وە اصولغا قویولغانینی، هەر بر قولخوز طرفدان ایشلەنیب کیلگەن یرگە معین بر چیگەرە بیلگیلەنگەنلگینی، قولخوزچیلارنڭ یاشادیقلاری اوز اویلاری یانیدا باغچا وە بر قانچا باش مالغا ایگە بولوش حقینڭ قایتادان تصدیق ایتلگەنینی گنە (چونکە بو حققا اولار 1935 نچی یلغی بویروقدان بوروندا ایگە ایدیلەر) کورەسز؛ ایکین یرلەرینڭ ایڭ بویوك قسمی قولخوزچی دهقانلارنك همان اورتاق ملکی اولاراق قالماقدا وە دهقانلار ایسە همان ساویت قولچیلغندا، رەژیمدەن توغولغان آچلق قورقوسی آستندا یاشاماقدادرلار. دیمەك 1935 نچی یلی اعلان ایتلگەن اصلاحات اصل قولخوز پرەنسیپیگە هیچ بر اوزگەریش کیرگیزمەگەن.

ئەکمەك وە باشقا یمەك نەرسەلەری اوچون «دفترچە اصولی»نی قالدیرماقلە ساویتلەر اتفاقندا بویوك بر اوزگەریش توغولدی دیب کورسەتدیلەر. بو أوزگەریش بازارغا کیلەتورغان اشیانڭ کوپەییشیگە سبب بولسادا، ایکنچی طرفدان او ئەکمەك وە باشقا یمەك نەرسەلەرینڭ قیمتلەنیب کیتیشیگە سبب بولدی؛ بو ایسە ارزاق مسئلەسینڭ خلق کتلەسی اوچون بوروندان داها آغیرلاشقانلغی وە یامانلاشغانلغی دیمەکدر.

بو «اصلاحات» قاتاریدا ساویتلەر اتفاقنداغی، ایلکدە هیچ نسبی بولماغان، بر حکومت تدبیرینی کورسەتیب اوتمەکچیمز. او هەم بولسا ساویت حکومتینك چیگەرەگە یاقین یاشایتورغان اهالینی 50-70 کیلومەترو اوزاقلغندا مملکت ایچەریسیگە کوچلەب کوچوروشیدر. آینیقسا اوقراینادا ساویت حکومتی چیگەرەدەن 150-200 کیلومەتروغاچا اوزاقداغی یرنی «مدافعە چیزیغی» دیب آتاب، شو یردە یاشاوچی اوقراینا اهالیسینی روسیانڭ غربی ولایتلەرینە سوروب، اورونلاریغا ایچکی روسیادان خالص روسلاردان کتیریب یرلەشترمشدر. عینی وضعیت قارەلیا، قانقاسیا وە تورکستاندا هەم بار.

حاللیراق وە ساویت رەژیمینە قارشیلق کورسەتەبیلەتورغان دهقانلارنی بوتون عائلەلەریلە سورگون ایتیش اوچون نیگیز بولغان نظامنڭ همان

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

اجرا ایتلمه کده ایکه‌نلگی هر کیمنگده معلومی‌در. مثلا یالغز اوقراینادان تخمیناً ایکی یاریم میلیون کشی اوز مملکتینی ترك ایتب، قسماً یولدا أولوب، قسماً سیبریا وه باشقا أولکه‌لرگه باریب یاشاماق مجبوریتنده‌در. بعضی خلقلارنك حتی حیاتلارینی تهلکه آستنا کیریتکه‌ن بو شدتلی تدبیر، ساویت روسیا حدودلارندا، یوقاریدا آیتب اوتکه‌نیمزده‌ك، همان قوللانیلماقدادر.

بو حاللارغا نظر دقتنی تارتیب بز شونی هم آیتب اوتوشنی لازم تاپامز، که ملتلر جمعیتی ساویت حکومتینی اوز ایچینه آلغاندانبه‌ری، خلقلاریمزنك ساویت تضییقی آستندا کیچیرمه کده بولغان آغیر وه فنا تورموشی اوچون اخلاقی مسئولیت قسماً ملتلر جمعیتی بوینیغا همتوشه‌در. بنابرین بز جنابکز آلدیدا قافقاسیا، تورکستان، اوقراینا وه باشقا ملی أولکه‌لرگه موسقوا استیلاسینی کتیرگه‌ن بو تەررور رەژیمینی، وکالت ایتدیگیمز خلقلار ایله ایدیل وه قریم تاتارلاری، بیلوروسیا، قاره‌لیا أولکه‌لری خلقلاری وه دون، قوبان وه باشقا أولکه‌لر قازاچیلاری اسمنده‌ن پروته‌ستو ایته‌مز.

ساویت روسیاسینی ملتلر جمعیتنه قبول ایته‌رکه‌ن موسقوانگ بوتون دنیا یوزینه یاییب کیلگه‌ن بوزغونچیلق فکرینگ برآز یومشاتیلیشینا امید باغلانغان ایدی. حالبوکه موسقوادا توپلانغان سوگنچی قومینته‌رن قونغره‌سی طرفندان قبول ایتلگه‌ن قرارلار، آینیقسا ساویتلر اتفاقی دیکتاتوری وه قومینته‌رن اجرا قومیته‌سینه اعضا اولاراق سایلانغان ستالین حضورنده، اونگ تصدیقیله سویله‌گه‌ن قومینته‌رن قونغره‌سی باش ناطقی دیمیتروفنك نطقی، موسقوانگ فکرینه، ملتلر جمعیتینه قبول ایتلگه‌نده‌نبه‌ری، هیچ بر اوزگه‌ریش کیرگیزیلمه‌گه‌نلگینی اثبات ایته‌در. موسقوا ایکی یوزلو اویون یورگوزمه کده‌در: خلق قومیساری لیتوینوفنگ «صلحپرور» سیاستی وه (موسقوانگ) باشقا دولتله‌رنگ ایچکی ایشله‌رینه قاریشماغی، آمریقا، یاپونیا وه باشقا دولتله‌رنگ پروته‌ستولارینا سببیت بیرگه‌ن «فاشیزمگه قارشی» حرکت پرده‌سی آستیدا یورگوزولوب کیلمه کده بولغان دنیا انقلا-

بینی وجودگه چیقاریش حقنداغی قطعی تیله‌گی موازی یورومه کده‌در.

حاکمیتینی بر قانچا ملتله‌رگه قارشی تجاوز سیاستینه نیگیزله‌گه‌ن، بوتون دنیا تینچلغینی بوزوش نیتی ایله هر مملکت ایچنده ایچکی سوغوش وه دنیا انقلابی شعارینی تارقاتیب‌تورغان بر حکومت وکیلینگ جنیوره بویوك مؤسسه‌سنده اعضالق اورنی آلیب اوتورا بیلیشی، بزچه، ملتلر جمعیتی اساس قانونینا بوتونله‌ی قارشیدر.

اوشبو مکتوبمز سوگندا جنابکزنگ نظر دقتینی شوگا تارتیب اوتمه‌کچیمز، که وحشیانه تضییقلارغا قاراماسدان، خلقلاریمز اوز ملی استقلاللاری اوچون کوره‌شده دوام ایتمه کده‌درله‌ر. بز بو حقلی دعوامزغا ملتلر جمعیتینك قیمتلی یارده‌مینی ییتکیزه‌جه‌گینه محقق اینانامز.

جنابکزه بویوك حرمتله

آذربایجان نامینا: آذربایجان مرخصلاری هیئتی رئیسی میر یعقوب

شمالی قافقاسیا نامینا: ملی مرکز اعضاسندان شاقمان

گورجوستان نامینا: گورجوستانك بورونغو فرانسا ایلچیسی آ. چخه‌نکه‌لی

تورکستان نامینا: تورکستان ملی برلگی وکیلی م. چوقای

اوقراینا نامینا: اوقراینا ملی حکومتی وکیلی آ. شولگین.

*

Genève, le 19 septembre 1935.

Son Excellence Monsieur Eduard Benes,
Président de la XVI-e Assemblée de la Société des Nations.
Genève.

Monsieur le Président,

Le 18 septembre 1934, le jour même où l'URSS a été admise à la Société des Nations, nous, les représentants des peuples du Caucase, du Turkestan et de l'Ukraine, avons présenté une lettre de protestation à votre éminet prédecesseur, le Président de la XV-e Assemblée. Dans cette lettre, il a été dit notamment:

„Nous sommes profondément déçus que l'URSS ait été admise à la Société des Nations sans qu'aucune condition n'ait été posée au gouvernement de Moscou, qui a commis des actes d'agression contre nos pays et les tient sous son occupation militaire, qui ne gouverne que par la terreur, qui a introduit le travail forcé et le servage parmi ses sujets, qui, par sa politique néfaste, a affamé nos riches pays."

A nos protestations, les délégués des différents pays ont répondu que tout en reconnaissant le bien-fondé de nos arguments, ils croient que l'admission, même sans condition, de l'URSS à la Société des Nations amenerait l'évolution inévitable du régime d'oppression sous lequel souffrent nos peuples conquis par l'armée rouge.

Depuis un an, l'Union Soviétique est membre de la S.D.N., et nous pouvons constater que non seulement le régime n'a subi aucune amélioration, mais qu'il est devenu sous certains rapports encore plus oppressif.

Cette dernière année a apporté une nouvelle recrudescence de la terreur rouge. Ainsi, par exemple, l'attentat contre Kiroff a donné aux autorités soviétiques le prétexte de fusiller sans jugement 132 personnes appartenant aux différents peuples de l'URRS et n'ayant en aucune façon participé à l'attentat. Ces exécutions ont été suivies de nombreuses arrestations et de déportations en masse. Les peuples de l'URRS se trouvent donc toujours sous le régime de la terreur.

Les persécutions religieuses, les exécutions des prêtres appartenant à différentes confessions n'ont pas diminué depuis l'entrée de l'URSS à la Société des Nations. Aucune liberté individuelle n'existe dans ce pays qui, bien que faisant partie de la S. D. N., méconnait absolument les droits de l'homme et du citoyen.

Le régime du travail forcé sévit également sur toute l'étendue de l'URSS. Les déportés dans le Nord de la Russie mènent une existence effoyable dans les bagnes glacials. Le reste de la population, soi-disant libre, se voit soumise au règlement rigoureux

du régime soviétique du travail, toujours en opposition flagrante avec les conventions établies par le Bureau International du Travail.

Pour tromper l'opinion publique mondiale et être plus digne de la Société des Nations, le gouvernement soviétique fait semblant d'introduire certaines réformes devant modifier le régime.

Ainsi, le XVII-e congrès du parti communiste tenu en janvier dernier à Moscou a établi pour l'avenir les bases d'une réforme électorale pour les Soviets, le nouveau système devant donner des avantages aux paysans. Mais ce projet, si même un jour il devait être réalisé, ne changerait rien, car le régime de la terreur, le manque absolu de liberté, ne permettraient point aux peuples asservis par Moscou de profiter de ce „changement".

D'autre part, le gouvernement soviétique, — connaissant combien le système de la collectivisation dans le domaine de l'agriculture a inquiété l'opinion publique mondiale, — fait semblant qu'il a amélioré le régime des kolkhoses. Mais l'étude de la réforme de 1935 dans le domaine de l'agriculture prouve que rien n'est changé en principe: on a ratifié et reglementé seulement les ordres précédents, on a déterminé les limites des terrains labourés par chaque kolkhose, on a confirmé (ce qui existait également avant les décrets de 1935) le droit d'avoir des potagers auprès de la maison et quelques bestiaux, mais la grande masse de la terre reste en possession commune des paysans des kolkhoses, les paysans étant toujours soumis à leur servage moderne, et toutes les conséquences du système — comme, par exemple, la famine — menacent toujours les peuples de l'URSS.

Les autorités soviétiques en supprimant les cartes de pain, etc., ont présenté ce changement comme un grand progrès dans le domaine de l'alimentation en URSS. Mais si ce changement a augmenté la quantité des produits sur le marché, il a également augmenté le prix du pain et des autres produits alimentaires, ce qui a pour résultat que les masses populaires se ravitaillent actuellement d'une façon encore plus précaire qu'avec le système des cartes.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

A côté de ces „réformes“ de l'an dernier, nous devons signaler une mesure des autorités soviétiques qui n'a jamais été appliquée dans de telles proportions en URSS: le gouvernement soviétique évacue la population de la zone frontière qui s'étend parfois de 50 à 70 kilomètres de profondeur. D'autre part, en Ukraine, par exemple, les autorités soviétiques ont établi une autre ligne de défense située à une distance de 150 à 200 kilomètres de la frontière, et sur cette ligne la population ukrainienne a été également évacuée vers le Nord de la Russie, pour être remplacée par une population purement russe venant du centre de l'empire soviétique. Des mesures analogues sont à signaler dans la Carélie, au Caucase et en Turkestan.

On se rappelle les méthodes, toujours en vigueur, d'après lesquelles on a déporté avec leurs familles tous les paysans plus riches (koulaks) et montrant plus de résistance devant le régime soviétique; ainsi, en Ukraine seulement, près de 2 500 000 personnes ont dû quitter leur pays pour mourir en route ou pour s'établir en Sibérie ou quelque part ailleurs. Ces mesures draconiennes, comme nous l'avons déjà indiqué, sont donc actuellement très énergiquement appliquées aux confins de l'Union, menaçant même l'existence de certains peuples.

En signalant ces faits, nous devons insister sur ceci que depuis l'entrée de l'Union soviétique au sein de l'institution de Genève, c'est la Société des Nations qui porte sa part de responsabilité morale du sort pénible subi par nos peuples sous le joug soviétique. Nous protestons donc avec toute notre energie aupres de Votre Excellenec contre l'occupation par Moscou du Caucase, du Turkestan et de l'Ukraine, contre le régime de terreur sous lequel plient les peuplent que nous représentons ainsi que les Tartares de Volga et de Crimée, les Ruthènes Blancs, les Caréliens, les Cosaques des différentes régions (du Don, du Kouban et autres) et toute la population de l'Union.

On a espéré qu'en admettant l.URSS au sein de la Société des Nations, l'esprit destructif que Moscou semait dans le monde entier, serait apaisé. Mais le dernier congrès du Komintern qui a eu lieu à Moscou, les résolutions et surtout le discours de

rapporteur Dimitroff, discours fait en présence et avec l'approbation du Dictateur de l'URSS Staline, qui a été élu membre du Comité éxécutif du Komintern, prouvent que rien n'est changé dans l'esprit de Moscou depuis son admission à la Société des Nations. Moscou mène le double jeu: la politique „pacifiste“ du commissaire de peuple Litvinoff suit parallèlement la politique d'immixtion dans les affaires intérieures de tous les pays et d'activité du Komintern, soi — disant antifasciste, derrière laquelle se dresse la volonté ferme de susciter la révolution mondiale, — ce qui a provoqué récemment les protestations des Etats Unis, du Japon et d'autres Etats.

Nous croyons qu'il est absolument incompatible avec le pacte de la S. D. N. qu'au sein de cette haute institution siège le représentant d'un gouvernement qui base son pouvoir sur les actes d'agression contre tant de peuples, qui cherche à detruire la paix du monde en propageant la guerre civile et la révolution mondiale.

En terminant notre lettre nous attirons l'attention de Votre Excellence su le fait que malgré toutes les atroces persécutions dont ils sont victimes, nos peuples continuent toujours leur lutte pour l'indépendance nationale. Nous sommes persuadés que la Société des Nations tout entière prêtera son appui précieux à nos justes revendications.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de notre très haute considération:

Pour l'Azerbaidjan: **Mir Yacoub,** Président de la Délégation d'Azerbaïdjan.

Pour le Caucase du Nord: **T. Chakman,** Membre de Cenrte National.

Pour la Géorgie: **A. Tchenkéli,** Ancien Ministre Plénipotentiaire de Géorgie en France.

Pour le Turkestan: **M. Tchokaï,** Délégué de Comité National du Turkestan.

Pour l'Ukraine: **A. Choulguine.** Délégué du Gouvernement National Ukrainien.

شرقی تورکستاندا

یاپونیا تیلغراف آژانسی «رەنغو» 24. 9. 35 تاریخلی تیلغرافدا شرقی تورکستان ساویت جمهوریتی اعلان ایتیلیب اونگ ساویت روسیاغا قوشولغانی خبرینی تارقاتماقدادر. ساویت تیلغراف آژانسی «تاس» طبیعی درحال بو خبرنی تکذیب ایتدی. طبیعی «تاس» آژانسینگ تکذیبیدە، اوزینك شرقی تورکستان تورکلەری ملی استقلال کورەشی دوام ایتدیکی مدتچە تارقاتیب کیلدیکی، «شرقی تورکستانداغی یاپونیا وە اینگلتەرە پلانلاری» حقندا تارقاتیب کیلدیکی یالغان خبرلەر قادارغنا قیمتگە ایگەدر.

حیقتاًدە یاپونیا ایلە اینگلتەرە شرقی تورکستان اوچون کورەش یوروتغان بولسالار، اینگلتەرە ایلە یاپونیانگ شرقی تورکستانغا بەلگیلەب تویغان «پادشاه» لاری‌دا بولسا، قالایچا شرقی تورکستان بردەن برگە ساویت روسیا قولینا توشوب قالدی؟ بولشەویکلەر وە اونلارنگ ملی وجدان، کشیلك انصافینگ سوڭ قالیغینی‌دا یوقاتغان دوستلەری تالایچا یاپونیا وە اینگلتەرەنگ شرقی تورکستانی ساویت روسیاغا آلیب بیریش اوچون کورەشدیکلەرینی ادعا ایتە آلیرلار؟ مرحوم سلطان عبدالحمیدنك شورلو نبیرەسی شهزادە عبدالکریم وە یاریم خیالی اینگلیز مسلمانی خالد افندیلەر ساویت «گ. پ. او.»سنە زمین حاضرلاش اوچون شرقی تورکستان سیاسی صحنەسیگە چیقاریلغان کشیلەرگنەمی ایکەن؟

مەنە بو معناسزلقلار ایسکیدەکی یاپونیا وە اینگلتەرەنگ شرقی تورکستانغا کوز تیککەنی، شهزادە عبدالکریم وە اینگلیز خالد افندی پلانلاری حقندا بولشەویك خبرلەرینك توغرولیغینی قبول ایتکەندەگنە توغوب قالادر. یوق. حقیقتدا نە یاپونیانگ وە نەدە اینگلتەرەنگ شرقی تورکستاندا عصیان چیقیشندا وە اونگ دوامندا قولی بار ایدی. بز ایستەر یاپونیانگ، ایستەردە اینگلتەرەنگ شرقی تورکستاندا قاراشی بولماغانلیغینی قطعیتلە سویلی آلامز. شوڭا قطعی صورتدە ایناتیش کیرەك، کە

یاپونیا وە اینگلتەرەنگ شرقی تورکستان حقندا بولشەویکلەرنگ تصویر ایتدیکلەری کبی نیتلەری بولغان بولسایدی، شرقی تورکستاندا بوکونگیسندەن بوتونلەی باشقاچا وضعیت بولار ایدی.

شرقی تورکستان تورکلەرینگ ختای أدارەسنە قارشی عصیانی باشلانغان کوندەن آلیب بولشەویکلەرنی راحتسز لاندیردی، قورقوتدی. بو غایتدە طبیعی ایدی. چونکە شرقی تورکستانگ ختای أدارەسندەن قورتولووی، او یردە مستقل بر دولتنگ قورولوشی قیزیل روس ایمپەریالیزمینگ آسیانگ بو قسمنداغی اقتصادی وە انقلابی سیاسی منفعتلارینا قارشی ایدی. مەنە شونگ اوچون ساویت حکومتی باشنداناق شرقی تورکستان ملی قورتولوش کورەشینە قارشی چیقدی. بولشەویکلەر شرقی تورکستان تورکلەری ملی حرکتینی باستریش اوچون محلی ختای حکومتینە هەر توراو یاردەمدە بولوندیلار. دنیا افکار عاممەسینی اوزلەرینگ شرقی تورکستانداغی ایمپەریالیستلك، مستملکەچیلك پلانلاریندان اوزاقلاشترو اوچون کوب تجربەدەن کیچیردیکلەری قوراللاریندان بولغان پرووقاسیونی‌دا ایشلەتدیلەر. یاپونیا وە اینگلتەرەنگ شرقی تورکستانغا کوز تیککەنی خبرینی اویدوروب تارقاتدیلار. بو سیاستنگ نتیجەسی ایمدی قارشیدا توراددر: شرقی تورکستان قیزیل روسیا بویونتوروغی آستینا توشوب قالدی. مسئلە شرقی تورکستاندا رسماً ساویت جمهوریتینك اعلان ایتیلیب ایتیلمەگەندە وە یا اونگ رسماً ساویت روسیاغا قوشولوب قوشولماغاندا ایمەس. موغولستانی آلیگ. او حالادا ساویت جمهوریتی دیب آتالمایدر؛ بولشەویکلەردە اونی ساویت مملکتی خریطەسینا قوشوب کورسەتمەیدرلەر. بزنگ تورکستاندا بوخارا «مستقل خلق جمهوریتی» یاشاغان ایلك ییللاردا، بوخارادادا عینی حال کورولگەن ایدی. بوخارا او زمان «خلق جمهوریتی» دیب آتالغانی کبی، موغولستان ایمدی‌دە «خلق جمهوریتی» دیب آتالادر. فقط بو بولشەویکلەرنگ بوخارانی قیزیل روسیا مستملکەسینا آیلاندیریشلارینا هیچ بر تورلو مانع بولمادیغی کبی موغولستان «خلق جمهوریتی»دە عملدە ساویت مستملکەسینگ آیریلـ

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ماس بر پارچاسی بولوب قالدی. بولشەویکلەرنگ «ملی تورتاریش» دیب آتاب یوروتدوقلاری تیشقی سیاست باقیمندان «خلق جمهوریتی» دیگەن اسم هور کوتوچی «ساویت جمهوریتی» دیب آتاشدان فائدەلیرەك کورونەدر. بلکەده بولشەویکلەر شرقی تورکستان مسئلەسندەده مەنە شو پارلاق ثمرەسینی کوردیکلەری تجربەنی تطبیق ایتەجەکلەردر.

شرقی تورکستان تورکلەرینگ ایگ بویوك فاجعەسی ختای اژدرهاسی ظلمندەن قاچیب قورتولوشغا ایمتیلگەندە «روس آیغینگ قوچاغیغا» توشوب قالولاریدر.

قیزیل روس ایمپەریالیزمینگ شرقی تورکستان تورکلەری استقلال کورەشینە قارشی قازاندیغی موفقیتینی روس ملتچیلەرینگ ایگ ساغ قاناتی سانالغان «یاش روس»چیلار („Младороссы“) بایرام یاساماقدادر. مەنە اوز ناشر افکارلاری «بودروست» („Бодрость“) نگ 48نچی سانی (35 .9 .29)ندە بو حقدا یازدیقلاری:

«ساویتلەرنگ شرقی تورکستانغا کیریشی شمالی مانجوریانی یوقاتووینگ ایگ یاخشی قارشیلیغیدر. بو اولکەنگ روسیاغا قوشولووی بزنگ ایسکیدەکی یراق شرق دنیاسی بیلەن باغلانغان شمالی مانجوریاغا کیروومزدەن «طبیعیراقدر». شرقی ختای تیمیر یولینی سالو بیلەن بز مانجوریانی ساری عرق خلقی طرفدان اشغال ایتلووینە حاضرلق یاساب بیرگەن بولدق. شرقی تورکستاندا ایسە بوندای «کوتولمەگەن حادثە»نگ احتمالیدا یوقدر. شرقی تورکستان ایلە ایچکی ختای آراسندا بویوك، کیچیلمەس صحرالار بار. نسبتاً قیسقا، شوسە (ایمدی تیمیر یولدا بار) یوللاری شرقی تورکستاننگ اورومچی، غولجا وە کاشغار کبی مرکزلەرینی روسیا طرفدان اوزلەشتریلیب آلنغان، ایچندەن یەگی گنە «تورك-سیب» تیمیر یولی کیچکەن اورتا آسیا بیلەن باغلایدر.»

مەنە ساویت روسیانك شرقی تورکستانی استیلا ایتب کیتووینە «یاش روس» ایمپەریالیست ملتچیلەرینگ ذهننده حاضرلانغان قاراش بودر.

بو شرقی تورکستاننگ ملی فاجعەسی اوستندەکی یازیغنی بتیرەر

آلدندا آشاغیدا عیناً کیتردیگمز سوك درجەده مهم وه سوك درجەده قیزیقارلق وثیقەلارغا دقتنی تارتیب اوتمەکچیمز. بو وثیقەلارنگ بری 1934نچی ییلی 2نچی مارتداغی شرقی تورکستان ملی حکومتینگ فوق‌العاده توپلانیشی قراریدر. ایکنچیسی ارمنه شرقی تورکستان ملی کوچلەری باش قوماندانی اوروںباساری سلطان بیك بختیار بیك طرفدان اوشال ییلی 3نچی مارت تاریخی ایلە خواجە نیاز حاجیغا یوباریلغان مکتوبدر.

شرقی تورکستان ملی ایشلەرینی محو ایتکەن ساویت حکومتی ایلە خواجە نیاز حاجی آراسندا یاسالغان معاهدە بیلەن بز بو وثیقەلارواسطەسی بیلەن گنە تانیشیب اوتورامز. بو وثیقە حقندا بز بحث آچیب اوتورماقچی بولمایمز. اونگ تورك عالمینگ بویوك بر قسمی اوچون افادە ایتدیکی معنی وە اهمیتی حقنداغی تولوق وە آچیق حکمنی اوقوچیلاریمز اوزلەری بیرەرلەر دیب امید ایتەمز.

نهایت شو جهتنیدە سویلەب اوتەیلیك: ساویت حکومتی ایلە خواجە نیاز حاجی آراسندا یاسالغان معاهدە ملی قورتولوش سوغوشینگ ایگ قیزغین بر چاغندا معنوی مظاهرتینە امید باغلاغان شرقی تورکستان تورکلەرینە «آق دگز مدنیتی» نامندان ساویت روسیا ایمپەریالیزمی «دوستلغینی» توصیە ایتوچیلەرنی شبهەسز قناعتلاندیرسا کیرەك.

حقیقتاًدا یارامسز خواجە نیاز حاجینگ یارامسز حرکتی مەنە شو «آق دگزچیلەر»نگ توصیەسینی اورونغا کیتریب قوینغانینی کورسەتمەیدیمی؟

چوقای اوغلی مصطفی

*

شرقی تورکستانده ملی فاجعه‌سیغا عائد

قرار رقم 30

شرقی تورکستان جمهوریت اسلامیه‌سی ناظرلاری هیئتی‌نک فوق‌العاده یغیلیشی

1934 یبلی مارت آیی‌نک 2نچی کونی ساعت اونده
یه‌نگی حصار شهریده

اشتراك ایتوچیله‌ر:

1 — باش وکیل ثابت عبدالباقی افندی،
2 — خارجیه ناظری قاسم خان حاجی افندی،
3 — عدلیه ناظری ظریف قاری افندی،
4 — داخلیه ناظری سعید زاده یونس‌بیك،
5 — صحیه ناظری عبدالله ایشانخواجه خانی افندی،
6 — حربیه ناظری وه عالی باش قوماندان نائبی سلطان‌بیك بختیاربیك،
7 — معارف ناظری عبدالکریم خان مخدوم افندی،
8 — مالیه ناظری علی آخوندبای افندی،
9 — مالیه ناظری معاونی محمد حاجی مخدوم زاده،
10 — اوقاف ناظری شمس‌الدین توردی حاجی افندی،
11 — تجارت ناظری ساطع‌بیك انس‌الدین زاده،
12 — خوتان امیری نور احمد افندی،
13 — بویوك ملت مجلسی کاتبی صوفی زاده،
14 — استقلال جمعیتی‌ده‌ن موسی جان افندی،
15 — مرکز قوماندان وه باشقا ارکان حرب بویوك قوماندانلاری حاضردرلار.

کورولگه‌ن مسئله

اشبو ییل فیبرال آیی اورتاسیدا رئیس جمهور خواجه نیاز حاجی‌نك روسیاغا باریب، ایرگه‌شتامده ساویت حکومتی برله معاهده یاساغانی حقیده باش وکیل ثابت عبدالباقی‌نک معروضه‌سی:

خواجه نیاز حاجی‌نك باش وکیلگه عموماً ناظرلار شوراسیغا 25 فیبرال 1934 ییلی 308نچی رقملیك کوندورمش علاقه‌سی ایله ثابت عبدالباقی‌نک ایضاحاتیدان معلوم بولادر، که خواجه نیاز حاجی ساویت حکومتی برله توبه‌نده‌گیچه کیلیشکه‌نله‌ر:

1 — خواجه نیاز حاجی بوکونده‌ن بناءً نانکین حکومتی برله قطعی علاقه‌نی اوزوب شرقی تورکستان (شین جانك)نی روسیا حمایه‌سی آستیدا داخلی استقلاللی بر أولکه اعلان ایته‌در.

2 — شرقی تورکستان استقلالیتینی بتیریب، ملی جمهوریت حکومت اسلامیه‌سینی تارقاتیب، اورومچی شهریده شیندوبند باشلیق توزولگه‌ن حکومتگه بیعت ایته‌در.

3 — شرقی تورکستان رئیس جمهورلیگینی ترك ایتیشی برله اورومچی حکومتی خواجه نیاز حاجی‌نی جوشی یعنی ملکی گوبورناتور تعیین ایته‌در.

4 — شرقی تورکستان مقیاسیده‌کی موجود قوراللیق ملی عسکرله‌رنی شیندوبندگه بیعت ایتدیریش خصوصیده حاجی قطعی چاره کوره‌در.

5 — تونکان، خوتان، اوزبیك، قیرغیز، قازاقلاردان عبارت ملی اوردولارنی قورالسزلانتریش وه شرقی تورکستان (شین‌جانك) ده ترتیب جایلاشتریش مقصدیده اورومچی‌ده‌ن آلتی شهر طرفیغا حرکت ایته‌تورغان خونخوز خطای روس عسکرله‌ریگه یارده‌م بیریش اوچون خواجه نیاز حاجی اوز اختیاریداغی قوموللق، طورفانلق‌لاردان عبارت بولغان محمود سیجانگ قوماندانلیداغی عسکرله‌رنی شیندوبند اختیاریغا اوتکه‌زه‌در.

ئەۋلاد گۆرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

6 — مانجوريادان چيكيلگەن خونخوز خطايلارنى روس توپراغى (آرقالى) شرقى توركستانغا كوچوروش حقيده ساويت حكومتى برله شينددوبند اورتاسيدا توزولمش معاهدەنى خواجه نياز حاجى تصديق ايتەدر.

7 — شرقى توركستان جمهوريتى حكومت اسلاميەسى حربى خدمتيدەكى اجنبى ضابطاننى خواجه نياز حاجى درحال خدمتدەن بوشاتيب ، آلارنى شرقى توركستان حدوديدەن خارجغا چيقاريشغا قطعى چاره كورەدر.

8 — ساويت حكومتى شرقى توركستان (شينجانك)نكٔ ترقى وه تعاليسى وه آبادانلغيغا كوشيش ايتەدر.

9 — شرقى توركستان (شينجانكٔ)نى ايچكى خطاى ، نانكين ، مانجو تيغو وه باشقا طرفدان هەر بر احتمال تاپلغان هجوملەردەن ساويت حكومتى مدافعه ايتيشنى اوز اوستيگه آلادر.

10 — شرقى توركستان (شينجانكٔ)ده ترتيب جايلاشغاندان سوكٔرا آشيغيچ روشده نظامى اوردو توزوش لازم كورولور. مذكورنى توزوشگه ساويت حكومتى (س. س. س. ر.)دەن بر هيئت اصلاحيهٔ عسكريه كوندەروب تيكيشليك ضابطان برله تأمين ايتەدر.

11 — ساويت حكومتى شرقى توركستان (شينجانكٔ)ده قايتادان توزولەتورغان اوردونى سونغو اصول ، قوراللار برله قوراللاندريشنى كوزده توتادر.

12 — اورومچى حكومتى برله ساويت حكومتى اورتاسيدا سياسى ، اقتصادى مسئلەلەر حقيده علاحده معاهده توزولەدر.

ناظرلار هيئتى توبەندەگيچه قرارغا كيلەدر:

1 — خواجه نياز حاجى نكٔ ملتنكٔ تابشوروريدان تاشقارى ساويت حكومتى تكليفى بويونچا ايرگەشتامده بولشەويكلەر برله غير قانونى،

ملتنكٔ منفعتىغا خلاف معاهده ياساوداغى حركتينى توركستان توركلەريگه خيانت ديب تاپادر.

2 — ساويت حكومتى برله خواجه نياز حاجى اورتاسيدا ياسالغان 12 ماده‌ليك آكٔلاشمانى غير قانونى حساب ايتەدر.

3 — نيچه ييللاردانبەرى حسابسز قوربانلار بيريب آلغان شرقى توركستان ملى استقلالينك بتيريليشى توركستان توركلەرينكٔ محو ايتليشيدر. بنابرين ملى استقلالنى قولدا توتوب قاليشدا شرقى توركستان توركلەرى هەر بر فداكارلقغا طيياردر. خواجه نياز حاجىغا ، قيلدينى كيچيريلمەس خياتيگه بيان نفرت ايتلەدر.

4 — شرقى توركستان توركلەرى بولشەويك توليده بولوشغا اصلاراضى بولمايدرلار. بنابرين ملتنكٔ ناراضيلغى كاشغاردەكى ساويت قونسولوسلغى آرقالى س. س. س. ر. حكومتى گه بيلديريلسين.

5 — ساويت عسكرلەرينك شرقى توركستاننى اشغال ايتيشى بين الملل قاعده‌گه خلاف وه هيچ بر تاريخده كورولمەگەن توركستان توركلەرى اوستيگه باسقينچلق ، قيزيل جهانگيرلك ديب ساناﻻدر. بنابرين قيزيل بولشەويكلەرنكٔ قانونسز حركتلەرين اوز حكومتلەريگه بيلديريشنى كاشغارده كى اجنبى قونسولوسلاردان سورالسين.

6 — خواجه نياز حاجينك عقلسز روشده معاهده ياساشيدان استفاده ايتيب ساويتلەر شرقى توركستاننى اشغال ايتيشكه كوشيش ايتەدرلەر. بنابرين نظارت حربيه وه عالى باش قوماندانلقغا دوشمانلارنكٔ هجوميگه قارشى مدافعه چارەسيده بولوش توصيه ايتلسين.

7 — حاضرغى وضعيتنكٔ آغيرلغين اعتبارغا آليب عموم ملت سفربرلكگه چاقيريلسين.

8 — قيزيل بولشەويك خونخوز خطايلارنى چوگەچەك آرقالى شرقى توركستانغا روس توپراغى برله كوچوروشگه مانع بولوشنى توصيه ايتيب شريف خانغا آشيغيچ روشده بويروق يباريلسين.

9 — 10نچی مارتده شرقی تورکستان بویوك ملت مجلسی یغیلیشی چاقریلسین.

10 — خواجه نیاز حاجی برله ساویت حکومتی اورتاسیدا توزولمش معاهده حقیده ناظرلار هیئتینگ اشبو قراری بویوك ملت مجلسی قاراماغیغا تابشورولسون.

(دوامی 25نچی صحیفه‌ده‌در).

قرار رقم N31

شرقی تورکستان جمهوریت اسلامیه ناظر هیئتینی فوق العاده یغیلیشی

1934 ییلی مارت آینی 2 نچی کونی ساعت اونده

ینکی حصار شهریده

اشتراک ایتوچیلر

۱ باش وکیل ثابت عبد الباقی افندی
۲ خارجیه ناظری قاسم خان حاجی افندی
۳ عدلیه ناظری ظریف قاری افندی
۴ داخلیه ناظری سعید زاده یونس بیک
۵ صحیه ناظری عبد الله ایشانخواجه خانی افندی
۶ حربیه ناظری وعالی باش قوماندان نائب سلطان بیک بختیار بیک
۷ معارف ناظری عبد الکریم خان مخدوم افندی
۸ مالیه ناظری علی آخوندبای افندی
۹ مالیه ناظری معاونی محمد حاجی مخدوم زاده
۱۰ اوقاف ناظری شمس الدین تورددی حاجی افندی
۱۱ تجارت ناظری ساتیع بیک انس الدین زاده
۱۲ ختن امیری نور احمد افندی
۱۳ بویوک ملت مجلسی کاتبی صوفی زاده
۱۴ استقلال جمعیتیدن موسی جان افندی
۱۵ مرکز قوماندان باشقه ارکان حرب بیوک قوماندانلری حاضر دورلر

کورولگان مسئله

شبو ییل فیبرال آینی اورتسیده رئیس جمهور خواجه نیاز حاجی ردسیغه باریب

ایرکش نامده ساویت حکومتی برله معاهده یساغان حقیده باش وکیل ثابت عبد الباقی نی معروضه‌سی

خواجه نیاز حاجی نی باش وکیلغه عموما ناظرلر شوراسیغه ۲۵ فیبرال 1934 ییلی 308 نچی رقم لیک کوندورمیشی علاقه‌سی ایله ثابت عبد الباقی نی ایضاحاتیدن معلوم بولادورکه خواجه نیاز حاجی ساویت حکومتی برله توبانده کیچه کیلیشکانلری

۱ خواجه نیاز حاجی بوکوندن بناءً تانکین حکومتی برله قطع علاقه نی اوزوب (شنجانک) شرقی تورکستان اوسیه حمایه‌سی آستیده داخلی استقلال‌لی براولکه اعلان ایتادور

۲ شرقی تورکستان استقلالینی نی تنزیب، ملی جمهوریت حکومت اسلامیه نی تارقاتیب اورومچی شهریده شینه دوبند باشلیق توزدولکان حکومت غه بیعت ایتادور

۳ شرقی تورکستان رئیس جمهورلیکی نی ترک ایتیش برله اورومچی حکومتی خواجه نیاز حاجی نی ج شنی بعنی ملکی گوبورناتور تعیین ایتادور

۴ شرقی تورکستان مقیاسیده کی موجود قوراللیق ملی عسکرلرنی شینه دوبند غه بیعت ایتدرلیش خصوصیده حاجی قطعی چاره کورادور

۵ تونکان، ختن اوزبیک قرغیز قزاق لردن عبارت ملی اردو لرنی قورال سیزلانتریش وشنجانگ ترتیب‌چه لاشتریش مقصدیده اورومچی ایله دن آلتی شهر طرفیغه حرکت ایتادورکان خوتخوزخطای روس عسکرلریغه یاردم بریش اوچون خواجه نیاز حاجی اور اختیاریده کی قومول لیق طورفان لیق لردن عبارت بولغان محمود سیجانگ قوماندسیده کی عسکرلرنی شینه دوبند اختیاریغه اوتکازادور

۶ منجوریه‌دن چیکیلکان خوتخوزخطایلرنی روس نوقرای شرقی تورکستان غه کوچوروش حقیده ساویت حکومتی برله شینه دوبند اورته‌سیده توزولیش معاهده نی خواجه نیاز حاجی تصدیق ایتادور

۷ شرقی تورکستان جمهوریت حکومت اسلامیه نی حربی خدمتیده گی اجنبی ضابطان لرنی خواجه نیاز حاجی درحال خدمتدین بوشتابلارنی شرقی تورکستان حدودیدن خارجیغه چیقاریشیغه قطعی چاره کورادور

۸ ساویت حکومتی (شنجانک) شرقی تورکستان نی ترقی وتعالیسی وآبادانلیکیغه کوشش ایتادور

۹ شنجانگ غه ایچکی خطای تانکین تانجونیغو وباشقه طرفدن هربر احتمال تابلغان هجوملردن ساویت حکومتی مدافعه ایتیش نی اوزاوستیغه آلادور

۱۰ شنجانگده ترتیب چایلاشکان دن سونکره آشتیچ روش نظامی اردو توزوش لازم کورلورلند کورنی توزوشیغه ساویت حکومتی صمصردن برهیئت اصلاحیه عسکریه کوندوروب تیکیشلیک ضابطان برله تامین ایتادور

۱۱ ساویت حکومتی شنجانگده قایتادن تورولادورکان اردونی سونکی اصول قورال لر برله قوراللانتریشنی کوزده توتادور

۱۲ اورومچی حکومتی برله ساویت حکومتی اورته‌سیده سیاسی اقتصادی مسئله‌لر حقیده علاحده معاهده توزوله‌دور

ناظرلر هیئتی توبانده کیچه قرارغه کیلدی دور.

۱ خواجه نیاز حاجی ملت نی تاشوروریدن تاشقاری ساویت حکومتی تکلیفی بویونچه ایرکش نامده بولشویکلر برله غیر قانونی ملت نی منفعتی غه خلاف معاهده باساوده کی حرکتی نی تورکستان تورکلریغه خیانت دیب تاپادور

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

٢ ساویت حکومتی برله خوجه نیاز حاجی نی اورته سیده باغلغان ١٢ ماده لیک اکلاشمه نی غیر قانونی حساب ایتادور
٣ تجربیل‌لردن بری حسابسیز قربانلر بریب آلغان شرقی تورکستان ملی استقلالینی بیتریلیشی تورکستان تورکلرنی محو ایتلیشیدور بنابر
ملی استقلالی قولده توتوب قالیغده شرقی تورکستان تورکلری هر برفداکارلیق غه طیار دور خواجه نیاز حاجی غه قیلدیغی کیچه‌لمس خیانتی غه
بیان نفرت ایتیلادور
٤ شرقی تورکستان تورکلری بولشویک قولیده بولوشقه اصلا راضی بولمایدورلر بنابرین ملت نی ناراضی لیغیدین کاشغرده کی ساویت
کونسولوسی لیغی آرقه لی صمصم حکومتیغه بیلدورسون
٥ ساویت عسکرلرینی شرقی تورکستان نی اشغال ایتیشی بین الملل قاعده غه خلاف دیب هیچ برتاریخده کورولماگان تورکستان
تورکلری اوستیغه باسقینچیلیق قزیل جهانگیرلیق دیب سانایدور بنابرین قزیل بولشویک‌لرنی قانونسیز حرکتلرین اوز حکومتیغه
بیلدورشلرینی کاشغرده کی اجنبی قونسولوسلردن سورالسون
٦ خواجه نیاز حاجی نی عقلسیز روشده معاهده یاساشیدن استفاده ایتیب ساویت‌لر شرقی تورکستان نی اشغال ایتیشیغه
کوشش ایتادورلر بنابرین نظارت حربیه وعالی باش قوماندان ایتیغه دشمن‌لرنی هجومیغه قارشی مدافعه چاره سیده بولوشنی
توصیه ایتیلسون
٧ حاضرگی وضعیت نی آغرلیغین اعتبارغه الیب عمومی ملت نی سفربرلیک غه چاقریلسون
٨ قزیل بولشویک خونخوار خطایلرنی چوکه چلیک آرقه شرقی تورکستان غه روس نفوذی برله کوچوروشقه مانع بولوشنی توصیه ایتیب
شریف خانغه آشیغیچ روشده بویروق بیریلسون
٩ انجی مارتده شرقی تورکستان بیوک ملت مجلسی تعطیلیدن چاقریلسون
١٠ خواجه نیاز حاجی برله ساویت حکومتی اورته سیده قورولمیش معاهده حقیده ناظرلر هیئتی نی شبو قراری بیوک ملت مجلسی قرار اقیغه تاشورلسون
١١ خواجه نیاز حاجی ناظرلر هیئتی نی مراجعتلرینی قبول ایتیب توتکان یولیدن وازکیچماکان تقدیرده رئیس جمهوری عالی باش قوماندان
لیق رتبه‌سیدین آلیش حقیده بیوک ملت مجلسی توپلانیشیده مسئله قوزغاتیلسون
١٢ ناکاین و یاپون حکومتیغه و بین الاقوام غه حقیمزنی مدافعه ایتیش توغریسیده مراجعت ایتلسون

باش وکیل ثابت عبد الباقی
کاتب صوفی زاده

11 — خواجه نیاز حاجی ناظرلار هیئتی‌نگ مراجعتلارینی قبول ایتیب توتقان یولیدان وازکیچمه‌گه‌ن تقدیرده رئیس جمهورنی عالی باش قوماندانلق رتبه‌سیده‌ن آلیش حقیده بویوك ملت مجلسی توپلانیشیدا مسئله قوزغاتیلسین.

12 — نانکین وه یاپون حکومتی‌گه وه بین‌الاقوام (جمعیت اقوام؟)غا حقمزنی مدافعه ایتیش توغریسیدا مراجعت ایتلسین.

باش وکیل: (امضا) ثابت عبدالباقی
مهر: شرقی تورکستان باش وکالتی
کاتب: (امضا) صوفی زاده

جناب محترم مجاهد فی سبیل‌الله رئیس جمهوریمز خواجه نیاز حاجیم ذات عالی لاریغا.

بعد از سلام معلوملاری بولغای، کیم ناظرلار هیئتینك اجازتی برله‌ن ذات عالیگزغا باش وکیلنگ کوندورمش مکتوبیگه علاوه اولاراق فقیر هه مکتوب یازماقنی لازم کوردوم معاف ایتکه‌ی‌له‌ر.

ایرگه‌شتامدان یاوریگز برله‌ن کوندورمش مکتوبگزنی آلغاچ اوقوب کوروب باشیمدان هوشیم اوچتی، حیرتده قالدیم. عجبا خواجه نیاز حاجیم بو خیل ایشله‌ر قیلیرلار دیب کیم اویلاغان. حاجیم‌نی بو ایشله‌رنی قیلماقغا نیمه‌له‌ر مجبور ایتدی دیب حیرانلقدا قالدیم، مکتوبگزنك مضمونیچه ساویت حکومتی برله‌ن اون ایکی ماده‌لیك معاهده قیلغانسز. بولشه‌ویکله‌ر ذات عالیگزنی اوز ایلله‌ریگه آلیب باریب حربیه قوتله‌رین، ظاهرده دبدبه‌لیك، حقیقتده پوچ عسکرله‌رین کورسه‌تیب چوچوتوب یوبارغانلقلاری کورونه‌در. بویله شرقی تورکستان تورکله‌ریگه زور حقارتلیك معاهده‌گه امضا قیلیشدان تارتینماغانسز. بو توغرودا اوز تأسفمزنی بیلدیره‌مز. ملی استقلالنی قولغا آلیش اوچون ملتنك بیرگه‌ن حسابسز قوربانلارین اویلاماغانسز. دنیاده ملتله‌رنک ایگ پستی افلاس ختایلار، جنت مثلی وطنمزنی اشغال قیلیب افیون خانه، قمارخانه، گه‌ره‌وخانه، فاحشه‌خانه‌له‌ر آچیب خلقمزنک اخلاقینی بوزماققا کیچه‌کوندوز کوشیش ایتیب قیلغان رذالتله‌رین، ملتنك کورگه‌ن وه کیچیرگه‌ن فلاکتله‌رین اویلاماغانسز. بولشه‌ویکله‌رنك شیطانلغی اوچون توقوز میلیونلق بر ملتنك استقلالینی بتیریب، ملتنك آبروی، ناموسینی ظالم غیر دین‌له‌رنك پای حقارتیگه تاپشیریشغا جرأت ایتیب معاهده‌نی یاساغانسز. حتی شو حقده ملتنك خواهشینی سورا ماقنی فکرگزگه کیلترمه‌گه‌نسز. بولشه‌ویکله‌رنك ساتقین بنده‌له‌ری کریم آخون وه باشقالارنك قوتقوسیغا اوچوب کیتکه‌نسز. بونداي ایشله‌رنی ملت برباد بولسا بولسون، وطن تالان وتاراج بولسا بولسون دیگه‌ن شخصلار قیلادرلار. ذات عالیگزدان بونداي حرکتنی ملت کوتمه‌گه‌ن ایدی. بیچاره مظلوم ملت ذات عالیگزغا اوزیده‌ن ایگ فخری وه عالی اورون بیرگه‌ن ایدی. بو فخری اوروندان افلاس خطایلار، ملعون بولشه‌ویکله‌رنك بیره‌تورغان منصبی آرتق کوروندومو؟ ملت استقلالیدان واز کیچمه‌ککه راضی بولار دیب اویلادیگزمی؟ ذات عالیگز امین بولسونلار، کیم ملت استقلالینی قولده توتوش‌اوچون هر بر فداکارلقغا طیاردر. بولشه‌ویکله‌رنك تانق‌ـطیاره‌له‌ری، توپ‌ـتوفه‌نکله‌ری ملتنی قورقوتا آلماس. اختیارگزده‌کی ملی اوردونی بولشه‌ویکله‌ر اختیاریغا شرقی تورکستاننی تینچلاشدیریشغا یارده‌مچی بولوش اوچون تاپشورماق بولوبسز. عجبا شرقی تورکستاندا افلاس ختای حکومتی قوروش، بولشه‌ویزم اورناشتریشغا، ملتنك ناموسینی آیاق آستی قیلیشغا خدمت ایته‌سزمی؟ دوشمانلارنك توپ‌ـتوفه‌نگ، اوقچاچار (میترالیوز)ـلارین اوز ملتداشلارگز، اوز بالالارگز، اوز سینگیلله‌ریگزگه قارشی آتدیریشغا یارده‌م بیره‌سزمی؟ بونی وجدانگز قبول ایته‌درمی؟ خدادان قورقایلیق، ملتگه رحم قیلایلق حاجیم.

ذات عالیگزنك دعواسینچا بولشه‌ویك حکومتی کیله‌رده شرقی تورکستاننی نانکین وه

مانجوتیغو هجوموندەن مدافعه ایتەر ایمش. بولشەویکلەر اوزلەرینك باشلاریغا مانجوریادا کیلیب تورغان فلاکتگه قارشی چاره کورالمای، آوروپا دولتلەرینك اشیکلەریده قاراول دیب قیچقیریب یورگەن چاغلاریدا بزنك ملتنی خارجی هجومدەن مدافعه ایتەدرلەر دیب اویلاش ممکن‌مو؟

قیزیل روس ایمپەریالیست‌بولشەویکلەر بزگه نانکین وه مانجو حکومتلەریدەن کوبرەك دوشمان‌در. آلارنك مقصدلاری اوز قول آستلاریداغی ملتلەر کبی شرقی تورکستان تورکلەرین هەم اوز ایسکەنجەسیگه آلیب وطنمزنی بوش قاسقان قیلماقچیلار. ذاتیگزنی ایشان‌دیرغان بولشەویکلەر اوزاق‌در، یاقین‌در یوقاتیلاجاقلار. بولارغا ایشانیب بر ایش قیلماق عقلسزلیغیمزنی کورسەتەدر.

شرقی تورکستانغا بولشەویکلەر تینچلاندیریش مقصدیده کیرەر ایمشلەر. عجبا شرقی تورکستاندا قاندای تینچسزلق بار؟ بر ملت اوزینك ملی استقلالی اوچون چالیشیب، ملی بارلیغین اوزی أداره ایتسه تینچسزلیق ایمیشمی؟ شرقی تورکستان ملی استقلالینك مستحکەم‌لەنیشی بولشەویکلەرگه أولوم خوفی توغدورماقدادر. بناًعلیه بولشەویکلەر اوزلەری تینچسزلانماقدالار. شونیڭ اوچون یوز میڭ حیله، نەیرەنگ وه پرووااتسیالار برله تورکستان استقلالینی یوققا چیقاریب اوز چەنبەرلەری ایچیگه آلماقچیلار. شو حقده یاساغان توزاقلاریغا ذات عالیگزنی ایلیندیرمشلەردر. سزنك واسطەگز برلەن بوتون ملتنی اوز توزاقلاریغا ایلینتریب قانغا باتیرماقچی‌درلار. خوب یاخشی فکر قیلسینلار. ذات عالیگزغا شونی هەم بیلدیریب اوتەمەن‌که، ناظرلار هیئتی یاسالمش معاهدەنی قانونسز تاپدی. بوتون ملت بو ایش توغریده بیان نفرتلەرینی بیلدیرمەکدە. اوردو راضی ایمەس. ارکان حرب بویوك قوماندانلار یغیلیشی اوردو نامیدان ذات عالیگزنك آشیغیچ روشده ایرگەشتام‌دان قایتیشیگزنی طلب ایتەدر. معاهدەنی عملگه آشیریشنی رد ایتیب تیزلیك برلەن قایتیشیگز رجا ایتیلەدر.

بویوك احترام ایلەن

شرقی تورکستان عالی باش قوماندان نائبی
(امضا) سلطان بیك بختیار بیك

مهر: شرقی تورکستان حربیه نظارتی

1934 نچی ییل 3نچی مارت
شهر یەنگی حصار

★

پاختا مسئلەسی وه ایمپەریالیزم

اوتکەن ساندا «اوزبیکستان وه مصر» باشلوقلی بر ساویت کتابچاسینی آتاب اوتکەن ایدیك. و. لوتسکی اسملی بر ساویت بیلەرمەنی طرفدان یازیلیب، 1934نچی ییلی موسقوا بین‌الملل زراعت اینستیتوتی

طرفدان نشر ایتیلگەن بو کتابچادا ساویت روسیا مستملکەسی «اوزبیکستان»نی قاپیتالیست اینگلتەرەنڭ مستملکەسی دیب آتادیغی مصر ایله چاقیشترادر.

بز بو ایکی مملکت حیاتندان تورلو جهتلەردەن آلینب ایشلەنگەن بو مقایسەده کیتریلگەن تورلو سان وه فاکتلەر اوستنده ییری کیلدیکچه توختاب اوتمه‌کچیمز. بو یازیدا کتابچانڭ «بزده وه اونلاردا پاختاچیلق» دیگەن قسمینی قیسقاغنا کوزدەن کیچیرەیلیك.

ساویت محرری طبیعتی اعتباریله مصرنی اوزبیکستانغا اوخشاتادر. بو اوخشاتو هەر جهتدەن توغرو بولماسادا سوغاریلغان ییرده ایکین‌ایکو، پاختاچیلق باقیمندان بر درجەگه قادار اوخشاشی بار.

مصر پاختا مستحصلی بر مملکت سانالدیغی کبی اوزبیکستاندادا پاختاچیلق بار. هەر ایکی مملکتدەده پاختاچیلق أولکه خوجالغندا مهم‌گنه اورون توتادر. دنیانڭ توقوماچیلق صنایعی بولغان مملکتلەرنده مصر پاختاسینی آلو آیریم بر ضرورت حالندادر. بو مجبوریتدەن دنیا پاختا استحصالاتینڭ آنا منبعی سانالغان آمریقا، حتی یات مملکتلەر پاختاسی آلماسلققا آند ایچکەن ساویت روسیادا اوزینی قورتارا آلغان ایمەس. مصر پاختاسینڭ اورنینی بوتونلەی توتاآلیرلق بر پاختا جنسینی ایمدیگەچه دنیا پاختاچیلیغی بیره آلمادی دیمەك هیچده آرتیقچا ایمەس. اونگچوندە دنیا پاختا بازارندا مصر پاختاسینڭ آیریم بر اورنی بار... بو اورونغا ایمدیگەچە هیچ بر طرفدان اورتاقدا چیقالمادی.

تورکستانداغی پاختاچیلقدا مصرداغی قادار ایسکی بر تاریخگه ایگه بولسادا، او یاقین بر زمانلارغا قادار ایستەر پاختا بازارندا، ایستەرده أولکه ایکین کولتورلەری آراسندا کوزگه کورونەرلك بر اورونغا ایگه ایمەس ایدی. اونڭ کوتەریله بیلمەسی، أولکه خوجالغندا بوتونکی اورنینی آلابیلمەسی تورکستانڭ روسیا قولینا توشووی، روس مستملکەسی حالنه کیلووی ایله باغلیدر. روسیا حکومتی اقتصاداً اوزندەن توچلیرەك دولتلەرنك قولنداغی پاختا منبعلارینا باغلیاقدان قورتوب، اوز

قولی آستینا توشوره بیلدیگی أولکه‌لەرده ، یعنی تورکستان وه قافقاسیادا پاختاچیلقنی کیگه‌یتب ، اونگ جنسینی صنایعنگ طلبنه یارارلق بر شکلده اوزگه‌رتیش تشبثه باشلاغونچا تورکستاندا پاختا جنسی‌ده آنجاق ییرلی غوزادان عبارت ایدی. چار حکومتی پاختا تدارکی اوینا توشەر‌ـتوشمه‌س تورکستان پاختا میدانینی کیگه‌یتو وه تورکستاندا مصر وه آمریقا پاختا توخوملارینی تجربه ایتو چاره‌لەرینی کوردی. آمریقا توخومینی ییرلی شرائطغا اویدورغاندان سوڭ سوغاریلغان ییرنگ اوچده برینی پاختاغا آیرو ، تورکستان خلقینی روسیا بوغدای بازارینا باغلاو دیگه‌ن هدف بیله‌ن یورودی. نهایت تورکستاندا پاختا میدانینی ، باشقا ایکین جنسله‌ری حسابنه ، تورکستان خلقی غداسی حسابنه 550 میگ هه‌کتارغا چیقاردی. تورکستان خلقینك خوجالق قورولوشی ، کیچینیش شرائطی آلت‌ـاوست ایتیلدی. بو پاختاچیلقنگ ایسه دنیا پاختا بازاریندا قازاندیغی طبیعی بر موقعی یوق ایدی. او بر رقیب صفتی ایله دنیا بازارینا چیقادا آلماس ایدی. روس حکومتینگ یوروتدیغی سیاست آرقاسندا اوسکه‌ن بو پاختاـ چیلق ینه روس حکومتینك غیر طبیعی تدبیرله‌ری سایه‌سنده توراپیلمه‌کده ایدی.

بو قادارینی 1917 یپلی انقلابی باشلار آلدندا ، حتی اوندان سوگراغی ییللاردادا بولشه‌ویکله‌ر هه‌م بزیمله برلکده باربارلق ، تورکستان خلقینی تالاو دیب آتادیلار.

ساویت حکومتی ایش باشینا اوتناشیب آلغاچ روسیا صنایعی احتیاجینی بوتونله‌ی ایچکی پاختا بیله‌ن تأمین ایتو کیره‌ك دیگه‌ن فکرنی شعار ایتب آلدی. او یالغز آمریقا جنسی پاختا احتیاجینی گنه ایمه‌س ، حتی مصر پاختاسینی‌دا تورکستاندان چیقاریب مصر پاختاسی کیریتو ضرورتنده‌ن‌ده قورتولو یولینی قیدیردی. بو یولندا حالادا دوام ایتب بارادر.

ساویت محرری لوتسکی مصرده اینگلیزله‌رنك ییر سوغارماغانینی ساویت روسیا حکومتینگ ایسه اوزبیکستاندا یالغز برنچی بیش ییللق دورنده 400 میگ هه‌کتار ییر سوغارغانینی سویله‌یدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

شله‌گه‌ل اسملی بر ساویت بیله‌رمه‌نی «ساویتله‌ر اتفاقی رایونلاری. اورتا آسیا جمهوریتله‌ری» („СССР по районам, Ср-Аз. республики“) ناملی کتابدا اوزبیکستان دائره‌سنده‌کی سوغوشغا قادارغی دورسوغاریلغان ییرنی (1915نچی ییل اوچون) 1882 میگ هه‌کتار کورسه‌ته‌در.

اوزبیکستان حکومتی باشلوغی فیض‌الله خواجه ایسه 1934نچی ییلی اوزبیکستاننگ سوغاریلغان ییرده‌کی ایکینینی 1201 میگ‌هه‌کتار کورسه‌ته‌در. («قیزیل اوزبیکستان» 35 .1 .15).

بو حسابغا کوره برنچی بیش ییللق سوگندا ایمه‌س ، ایکنچی بیش ییللقنك ایکنچی ییلنداادا 1915 ییلغا نسبتاً 681 میگ هه‌کتار آز ییر سوغاریلغان. دیمه‌ك لوتسکی ، یوما لاق حساب بیله‌ن ، تام بر میلیون هه‌کتار یالغانلاغان.

لوتسکی «ایمپه‌ریالیستله‌ر مصرنی پاختا مونوکولتوری (*) خوجالیغی حالینه قویماق اوچون اورونادرلار. بو سیاست نتیجه‌سنده پاختاچیلق مصر فلاحلاری (دهقانلاری) اوچون ایگ بویوك فلاکت بولوب چیقاجاقدر». «قوممونیست فرقه‌سی اوزبیکستاندا پاختاچیلقنی کیگه‌یتوگه اورونو ایله برگه مونوکولتورچیلککه قارشی کوره‌شه‌در» دیدر. اولا لوتسکی‌نگ اوزی طرفدان کیتریلمه‌کده بولغان سانلار اونگ بو ادعاسینی بوشقا چیقاروب قویماقدادر. مثلا ، لوتسکی‌نگ اوز آیتووی بویونچا سوغوشقا چاقلی مصرده 720 میگ هه‌کتار ییرده پاختا بولغان. 1932نچی ییلی ایسه پاختا ایکینی میدانی 460 میگ هه‌کتارغا توشوب قالغان. حالبوکه سوغاریلغان ییر آرتماغان بولسا آزالماغان دا.

اوزبیکستاندا سوغوشقا چاقلی پاختا ایکینی 500 میگ هه‌کتارغا ییتمه‌س ایدی. 1928نچی ییلی او 530 میگ ، 1932نچی ییلی ایسه 936 میگ هه‌کتارغا چیقدی. بوگا مقابل سوغاریلغان ییر ایسه ، بوتون تورـ کستاندا 1935نچی ییلی انقلابقا چاقلی دورگه قاراغاندا بر میلیون

(*) «مونوکولتور» دیمه‌ك ایکینلیك (تورکستان وه مصر شرائطندا سوغاریلغان) ییرنی برگنه جنس ایکین میدانیغا آیلانتریش دیمه‌کدر.

هه‌كتاردان آرتیق یتیشمه‌ی كیله‌در.

ایمدی یرلی دهقان كتله‌سی اوچون فلاكت بولوب چیقاجاق مونوكولتور سیاستینی كیم یوروتماقدا بولغانلیغی بو سانلارنگ اوزنده‌ده آچیق كورونوب تورغان بولسادا هیچ بر تورلو شبهه قالماسین اوچون بر آزدا دوام ایته‌مز.

بز قویودا وقتیله ساویت حكومتی طرفدان یوروتولوب كیلگه‌ن مونوكولتورچیلك سیاستی مناسبتیله پروفه‌سور ویلیامس طرفدان آچیلغان بر مناقشه‌غا جواباً ساویت سیاستینی كورسه‌توب یازیلغان مقاله‌ده‌ن بر پارچاسینی عیناً نقل ایته‌مز:

«مونوكولتور فلاكت بولغان تقدیرده‌ده، ضروری بر فلاكت‌در، چونكه او (مونوكولتور فلاكتی) اورتا آسیا اقتصادی شرائطی هه‌م‌ده ساویتله‌ر اتفاقینی آمریقا وه اینگلته‌ره پاختاسیغا باغلیلقدان قوتقاریش اوچون دولت طرفدان كورولمه‌كده بولغان تدبیرله‌ر نتیجه‌سیدر»(*).

ایكنچی طرفدان ینه ساویت سوغاریش ایشله‌ری بیله‌رمه‌نله‌رنده‌ن تسینزه‌رلینغ‌نگ آمو دریا حوضه‌سندا سوغاریش پروژه‌له‌رینه آتاب یازدیغی بویوك اثرنده‌ن دنیانگ باشقا طرفلارندا، او جمله‌ده‌ن مصرده یوروتولماقدا بولغان پاختا سیاستی اوستنده بیریلگه‌ن حكمنی كیتره‌مز:

«شمالی آمریقا بیرله‌شیك جمهوریتله‌ری، مصر پاختا رایونلاریدا كوب ییللاردان به‌ری پاختا ایكین یری مقدارینگ كه‌مه‌یتلیشی وه یرلی شرائطغا كوره تورلو جنس ایكین ایكیش اوچون مجادله (حركت) یورگوزولمه‌كده‌در. مثلا سودان كبی یه‌گی پاختا رایونلاریدا پاختا اوچون

(*) „Монокультура, если и является злом, то злом неизбежным, так как она есть результат экономических условий Ср. Азии и системы государственных мероприятий, вытекающих из необходимости освобождения Союза от американско-английской зависимости в отношении хлопкового волокна“.
(„Народное Хозяйство Ср. Азии“, 1929, Nr. 2—3)

(2826)

ایكینلك یرنگ یالغز یوزده 33 (یعنی اوچده بر)ی گنه آیریلغان»(*).

بو ایكی وثیقه‌دان آچیق كورونوب تورادر، كه دنیادا ساویت روسیا ایمپه‌ریالیزمنده‌ن باشقا بر خلق یارلی دهقان كتله‌سینی مونوكولتورفلاكتنه سوروكله‌وچی قاپیتالیست ایمپه‌ریالیست بر دولت یوقدر.

بوكونكی وضعیتنی آلاتورغان بولساق، اوزبیكستاندا بو ییلغی پاختا ایكینی 885 مینگ هه‌كتاردر، كه بوده سوغاریلغان یرده‌كی ایكیننك تخمیناً %70ده‌ن آرتیغی بولادر. («پراودا ووستوكا» 35 .2 .12).

حتی ساویت بیله‌رمه‌نله‌رینك تثبیتله‌ری‌ده كورسه‌توب تورادر، كه مصر وه باشقا یرله‌رده نورمال ایكین آلماشترو سیاستینه طرف كوره‌ش یوروتولادر. حتی قاپیتالیست اینگلیزله‌ر اوز قوللاری بیله‌ن سوغاریلغان سودانда %33 (یعنی اوچده بر)ده‌ن آرتیق پاختاغا مساعده ایتمه‌یدرله‌ر. ایمدی لوتسكی %70نی %33 ایله چاقیشتریب، كوزگه توروتوب‌تورغان حقیقتقا قارشی نتیجه چیقاریب اوتورسا، بو، طبیعی، اونگ حساب آنگلاو قابلیتده‌ن محروم بولغانیدان ایمه‌س، ساویت متخصصلارینگ هه‌ر ساحه‌دا قوللانیب كیلدیكله‌ری انصافسز بویاماچیلقلارندان توققان بر نه‌رسه‌در.

لوتسكی «مصرده پاختا ایكینی ییلدان ییلغا آرقاغا كیته یاتیر. اوزبیكستاندا ایسه اوسوب، كیگه‌یب بارا یاتیر» دیب اوزنچه بونی ایضاح‌ده ایتمه‌كچی بولادر. گویا اوزبیك قولخوزچی دهقان كتله‌سی پاختانی اوزی اوچون منفعتلی كوروب، اونی بارغان‌سازی آرتیق ایكمه‌كچی ایمش. مصر فلاحی ایسه پاختادان هیچ تورلو فائده‌كوره آلماغاندان، اونگله علاقه‌سز لانیب ییلدان ییلغا آزالتماقدا ایمش.

لوتسكی‌نگ تثبیتنده مصر فلاحنه دائر قسمی بر درجه‌گه قادار توغرو بولسادا، اوزبیك دهقاننه اسناد ایتیلگه‌ن قسمی قیپ-قیزیل یالغاندر.

(*) „В хлопковых районах США, в Египте уже много лет идет борьба за снижение площади хлопковых посевов и за установление рационального севооборота. В новых хлопковых районах, как, например, в Судане, хлопковым культурам отведено лишь 33% возделиваемой площади“.
(В. В. Цинзерлинг. „Орошение на Аму-Дарье“, стр. 7 Мос. 927)

(2827)

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

مصر فلاحينگ پاختادان فائده كورمەديگى ، اونگچون اونى ايكودەن توختاليب ، باشقا نەرسە ايكديكى توغرو. حتى مصر حكومتى نگ دە بو يولدا مصر دهقانە ياردم ايتمه گدە بولغانلىغى دا بوكون هيچ كمسه دەن ياشيرين ايمەس. ديمەك مصر فلاحى اوز منفعتينى كوزەتوب منفعتى باقيمندان سايلاب حركت ايتمەك حقينى حائزدر. اونگ بو حركتندە بونى ايكديگ ، اونى ايكمه ديگ ديب مانع بولوچى كيمسه يوقدر.

اوزبيكستاندا ايسه پاختا ايكمه گەن دهقان وقتندا سو آلالماس ، كوتەره آلماسلق درجه دە آغير ساليق آستندا قالادر. بو قادارىدا يتيشمه يـ در. او پاختا ايكمەسە جزا لاندريلادر. پاختا ايكمەديگى اوچون قامالغان ، سورگونگه يوباريلغان حتى اعدام ايتيلگەن اوزبيك دهقانى آزمى ؟! اوتكەن ييلغا طبيعى شرائطنگ ياراماس كيلووى يوزندەن ساويت روسيانگ پاختا طلبى تولوق بەجەريلە آلماغاندا اونلارچا گناهسز تور- كستانلى دهقان آتب اولدورولمه ديمى ؟ تاريخدە بونگ امثالى بارمى ؟

لوتسكى توركستان دهقانلارينك پاختاغا منفعتلارى ايله باغلانغا- نلقلارينى يازادر. مەنە شو ياقيندا توركستاندان قاچيب چيققان دهقانلاردان برينك بزگە يازيب بيلديرگەن وە بر قسمى شو ساندا ، 45-42 بيتلەردە ، باسيلماقدا بولغان معلوماتدان بر پارچا:

بو ييل ساويت حكومتى برنچى جنس پاختاغا 18 سوم 40 تين ،
ايكنچى جنس پاختاغا 15 سوم ،
اوچنچى جنس پاختاغا 9 سوم بها بيلگيلەدى.

دهقانلارنگ پاختاسى قطعى بها بيلەن آليندىغى حالدا اولارغا قطعى بها بيلەن هيچ بر نەرسە بيريلمەيدر.

قوئوپەراتيفلەردە بوغداى 18 سوم 50 تين ،
بر كيلوغرام شكر 7 سوم 50 تين
بر مەترو چيت 3 سوم 15 تين.»

ديمەك بو حسابله بر پوت پاختاغا آلديغى آقچاغا دهقان قوئوپەراتيفلەردەن بر پوت بوغداىغنا آلالايلەدر. بو وضعيتنى بر پوت پاختانگ 3—4

پوت بوغدايغا برابر بولديغى انقلابغا قادارغى دور وضعيتى بيلەن چاقيشـ تريب كورسەگز ، بر طرفدان ساويت روسيا ايمپەرياليزمينگ استثمار اشتهاسينى ، ايكنچى طرفدان توركستان دهقانينگ نيمه اوچون پاختا ايكمەسلك اوچون سورگون ، اعدامغا قادار كيتمه گدە بولغانينى آگلارسز فرق شوندا ، كه مصردە دهقان اوز منفعتينه اويماديغى زمان پاختا ايكيننى قالديريب يرينه باشقا ايكين ايگه بيلەدر. مصردە پاختا ايكينى 720 ميگ هەكتاردان 460 ميگ هەكتارغادا توشه بيلەدر. بونگ او- چون بر مصر دهقانينك بورنىدا قانامايدر. اوزبيكستاندا ايسه طبيعى شرائط بوزوقلىغى يوزندەن قيزيل روسيا ايمپەرياليزمى پاختا طلبى تولدورو لا آلماى قالسا اونلارچا گناهسز توركستان دهقانى اعدام ايتيلەدر... پاختا وە يا بر باشقا ايكين اونومينى ايستەديگم قادار چيقاريب بيرمەديگ ديب زواللى خلقنى اعدام ايتكەن بر سيستەمەنگ ايكنچى مثلى دنيادا ، تاريخدە بارميدر ؟

بز توركستان ملتچيلەرى قيزيل روسيا ايمپەرياليزمينگ نسبتاً ياما- لغندان سويله گەندە مەنە شونك كبى نقطه لارنى توشونەمز... تيمور اوغلى

*

بولشەويكلەرنك ييكەمەيەجەكلەرى بر جبهه

توركستاندا غى موسقوا آگه تلەرندەن گەى (Gey) اسملى بريسينك وقتيله باش محرريمز چوقاى اوغلى مصطفى بيكنگ بر اينگليز مجموعه- سندا بولشەويكلكنگ توركستان ياشلىغى آراسندا مفكوره جهتندەن ضعيف بولغانلىغى حقندا يازغان سوزلەريگه قارشى قانداى چيقيش قيلغانلىغى وە مصطفى بيكنگ توركستان ياشلىغى حقندا غى قناعتينى قانداى يالغان چيقاريشغا اورونغانلىغى مجموعەمزنى تعقيب ايتوچيلەرگه معلومدر.

توغرولغينا اوزينگدە اينانماديغينى تخمين ايتديگمز بو چيقيشنى گەى ، توركستاننگ ايچكى وضعيتينى بيلمەيتورغان تيشقى دنياغا قارشى بر نمايش طرزندە قيلغان ايدى. مسئلەنك قيزيق جهتى شوندا ، كه موسقوا

آگەنتینگ شو نمایشندان بر آزغنا سوك تورکستان ساویت غازیتالاری
بیتلەری قایتادان ملتچی عنصرلارنك یاشلق اورتاسنداغی فعالیتلەرینی
کورسەتەتورغان اوزون مقاله وە خبرلەر ایله تولا باشلادی. بو تورلو
یازیلارنك بریسندە تورکستان یاشلارینك سمرقندده «قارا دوپپی»،
«کوك دوپپی» اسمندە کیزلی تودەلەر یاساغانلقلاری وە «شنبەلیلەر»،
«یکشنبەلیلەر» دیگەن یاشیرین اویوشمالار قورغانلقلاری بیلدیریلدی.
(«قیزیل اوزبیکستان» 35 .5 .17).

تورکستاننك تورلو شهرلەرندەکی اورتا وە یوقاری مکتبلەردە او-
قیتورغان تورکستان یاشلارینگ عکس الانقلابی چیقیشلاریندان خبر
بیروچی یازیلاردا ایسه، اوقوچیلارنگ توپلانیشلاردا آچیقدان آچیغینا
«روسلار بزنگ تورکستانغا خلقمزنی اورماق، تالاماق وە ایزمەك اوچون
کیله یاترلار...»، «تورکستان روس مستملکەسی بولدی...»، «مکتبلە-
ریمز کون کوندەن روسلاشیب کیتە یاتر...» دیب سویلەمەکدە ایکەنلک-
لەری بیلدیریلەدر.

بوتون ساویت مطبوعات وە نشریات عالمی آیلار بویونچا لەنینغرادده
أولدورولگەن بولشەویك بویوکلەرندەن سەرگەی کیروفنگ ماتمینی
توتارکەن، حتی بولشەویك حکومتینگ شرقالی دوستلەریدە بیلەرەك وە
یا بیلمەیەرەك شرقلیلارغا یامان قاراغانلغی ایله مشهور شو «یولداش
کیروف»نگ أولدورولوشیله چوقور تایغیرارلارکەن ساویت مکتبلە-
رندە اوقیتورغان تورکستان یاشلاری، ساویت غازیتالارینگ شهادتنه
کوره، موسقوانگ بو اولوغ ماتمینی عادتاً بایراملاغانلار. حتی بو ساویت
ماتمی تورکستان یاشلاریندان بعضیلارینا ادبی الهامدە بیرگەن. مثلا: فەر-
غانەدەکی مولوتوف نامیله آتالاتورغان عالی پەداغوژی اینستیتوتینگ
تیل-ادبیات بولومی طلبەلەرندەن علی اکبر اوغلی نام بر تورکستانلی یاش بر
شعر یازیب، حادثەنی ادبیات صحنەسینەدە کیچیرمشدر. بولشەویك روس
حاکمیتینگ تیزگینینی قولندا توتقان «سیاسی بیورو»نگ ایشلیکلی بر

اعضاسی سانالغان کیروفنگ أولومینە باغیشلاب یازغان شعریدە تور-
کستانلی علی اکبر اوغلی «اورتاق کیروفنگ یوقالیشینی آرزو قیلغان-
مز...» دیگەن ایمش. («قیزیل اوزبیکستان» 35 .4 .17).

تورکستان یاشلیغینگ آراسی کیسیلمەگەن روس-ساویت دوشمانلغی
فرقە مرکزلەرندە اوتوروچی بولشەویکلەرنی سوك درجه عصبیلەشترمەک-
دەدر. مکتبلەرگە أنك ایناتچلی وە «بولشەویکچە ضربە» دیگەن مفهومنی
قانیقارلق درجەدە آکلایتورغان تومونیستلەردەن تیرگەوچیلەر یوللاندی.
بولار مکتبلەردەکی درس ایشلەرینی وە عینی زماندا مکتبلەر قاشنداغی
محلی فرقە تشکیلاتلارینی اینجەدەن-اینجه تیکشیردیلەر. نتیجەدە معلوم
بولدی، کە محلی فرقە تشکیلاتلاری مکتبلەردەکی ملی مجادلەلەرگە،
عکس الانقلابی چیقیشلارغا اوز وقتندا «بولشەویکچە ضربە» بیرە آلماغانلار.

بو دفعەدا سیزیلەرلك قناعت آیریلغی بار: تورکستانلی قوممونیستلەر
تورکستان یاشلارنداغی محلی ملتچیلك اوچون کوبرەك روس شووە-
نیستلگینی سبب کورسەتەدرلەر. روس قوممونیستلەری ایسه تورکستان
ساویت مکتبلەرندەکی «محلی ملتچیلك» آتالغان عکس الانقلابی چیقیش-
لارنگ «تورکستانلی معلملەرنگ سیاسی، صنفی کورلگندەن، اجتماعی
درسلەرنی اوقوتوش ایشلەرینك یاخشی بارماغانلغندان توغولغانلغی» قنا-
عتینی آلغا سورەدرلەر

پینخاسیك (Л. С. Пинхасик) دیگەن بر بولشەویك ایسه مکتب درس-
لکلەرندەکی بوزوقلقلاردان بحث ایتب، تورکستانلی تیلماچلار ایله محرر-
لەرنگ ساویت حاکمیتینه قارشی یاراماس نیتلەرینی افشا ایتەدر. بو بولشە-
ویکنگ آیتیشیغا کوره، قارل مارکس حقنداغی ماتەریاللار توپلامینی
کوزدەن کیچیروگە بیلگیلەنگەن تورکستانلی بر محرر «منتظم مارکس-
لەنین تعلیماتی» دیگەن سوزنی «متهم مارکس-لەنین تعلیماتی» دیب اوز-
گەرتکەن. ینە شو پینخاسیكنگ سویلەوینه کوره، مرکزی کتاب مغازە-
لەریدە ایلگەری وقتلاردا نشر تیلنغان ملتچیلك ادبیاتی، مثلا: منور قاری

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تامانیدان یازیلیب، 1925ده نشر ایتلگەن درسلکلەر ساتیلماقدادر. بونگ دە سببی، باشقا بر بولشەویکنگ یازیسندان آکلاشیلدیغنا کورە، تورکستانلی معلملەرنگ ممکن قادار ایسکی درسلکلەردەن فائدەلەنونی ترجیح ایتمەکدە بولغانلقلاریدر.

ملتچی عنصرلارنگ یاشلق آراسنداغی تأثیرینی کوروب چیدی آلماغان بولشەویکلەر أڭ مقتدر معلملەرنی 1934/35 اوقو ییلینگ أڭ قیزغین چاغندا ایشدەن بوشاتیب، اولارنی فرقە مسئولیتنە تارتدیلار. چونکە اولار، فرقە مرکزی طرفدان مکتبلەرگە یوللانغان تیرگەوچیلەرنگ تبیتنە کورە، قوممونیست فرقەسینا منسوب بولا توروب، طلبەلەرگە درس چاغی «بر مملکتدە سوسیالیزم قورماق ممکن ایمەس»، «ساویت رەژیمی خلقمزنی آچلققا، سفالتکە سودرەدی» دیگەندیك أدارە سیستەمیگە قارشی سوزلەر سویلەگەنلەر، حتی بعضیلاری ینەدە ایلەری کیتب آچیقدان آچیق محلی ملتچیلکنی قوزغایتورغان تشویقاتلاردا بولونغانلار. مثلا: تورکمەنستان یوقاری اوبا (آوول) خوجالق مکتبندە قوممونیست فرقەسی تاریخی درسینی بیروچی معلم آغا اوغلی، «شورالار تورکمەنستانی»نگ بر نیچە ساندا آرقا-آرقاغا باسیلغان اوزون یازیلاردا بیلدیریلدیگنە کورە، درس چاغی آچیقدان آچیق «تورکلەر بولوب برلەشەلیك، یوقسا اوروسلار بزنی ایزەرلەر» دیمشدر. آینیقسا معلم آغا اوغلی نگ بوندای چیقیشی رسمی دائرەلەردە شدتلی هیجان اویغاتدی. چونکە بو آغا اوغلی، بر عشق آباد غازیتاسندا مراد اوغلی نام بریسینگ مقالەسندەدە سویلەندیگی کبی، «1919نچی ییلدانبەری فرقە قازاتندا قایناب کیلگەن ایناتچلی قوممونیستلەردەن سانالیر ایدی.»

بولشەویکلەرنگ 1934/35 اوقو ییلینگ أڭ قیزغین چاغندا تورکستان معلملەری آراسندا یوروتقان «تازالاش»لارنگ کوتولگەن نتیجەنی بیرمەگەنینی کوکلم سوگلارندا تورکستان مکتبلەرندە قایتادان یوز بیرگەن حادثەلەر آچیقچا کورسەتدی. مەنە بو حادثەلەر اوز یورتینی وە اوز

خلقینی هەر کسدەن آرتق بیلەتورغان وە اونگچوندە تورکستانی وە تورکستان تورکلگینی اوز جاندانادا عزیز کورە تورغان چوقای اوغلی مصطفی بیکنگ تورکستان یاشلغی حقنداغی قناعتینگدا توغرولغینی اثبات ایتمەیدرمی؟

تورکستان ملی استقلال حرکتینگ یاقین کیلەجەکدەکی موفقیتی اوچون أڭ آیدین نشانەلەردەندە بریسی تورکستان یاشلغی یورەگینە أڭ یاقین چوقای اوغلی نك تورکستان حقنداغی قناعتینی یالغانغا چیقاریشغا اورونغان موسقوا آگەنتلەرینگ بوکون تورکستاندا ساویتلەرنگ هەر تورلو ماتمینی اوزی اوچون بایرام اورندا کورەتورغان منور یاشلقلە قارشیلاشیب تورغانلقلاریدر. اونگچوندر، کە موسقوا بولشەویکلەری عصریمزنگ أڭ کوچلو قورالارینا ایگە بولماقلە برابر، تاشقاریدان معروض قالیناجاغی کوب محتمل بولغان هەر قاندای بر اختلافنگ ایلك وخیم ضربەسینی بزنك تورکستاندا سیزەجەکلەرینی بیلدیرەرلك اندیشە کورسەتمەکدەلەر.

اوقتای

*

معارف جبهەسندە

بر طرفدان ساویت مطبوعاتی معارف ساحەسنداغی ساویت حکومتی یوتوقلارینی ساناب کورسەتوب بتیرە آلمای یاتسا، ایکنچی یاقدان ساویت مرکزی معارف ساحەسنداغی اوڭوروللوشلارنی بتیرو یولینی قیدیریب، بویروقلار چیقاریب یاتادر.

ساویت مکتبلەری برنچی سەنتابردەن ایشکە باشلادیلار. مەنە شو یەکیدەن ایشکە باشلاش آلدندا ساویت مرکزی ستالین وە مولوتوف امضاسیلە یەکی بر بویروق چیقاردی. بو بویروق هەر نەرسەدەن اول ساویت مکتبندە بوکونگەچە تأمین ایتیلە آلماغان نظام، تعلیم وە تربیە («دیتسیپلین»)ینی تأمین ایتشکە اورونولادر.

یەکی بویروقدا مکتب وە صنفلەردە بیریلووی تیشلی بولغانبیلگی،

اوتولەجەك درسلەرنىڭ عمومى وە قطعى بر پلان بويونچا يوروتولاجاغى، بوتون اتفاق مكتبلەرندە برلەشكەن درسلكلەر قوللانيلوى مجبورى قيليناددر.

مكتب صنفلەرى اوچون كوندەلك درس ساعتلەرى بيلگيلەنەدر. بوتون مكتبلەردە درس ساعتى 45 دقيقە تعيين ايتيلەدر. تعطيل وقتلارى‌دا قطعى صورتدە كورسەتيلگەن بولادر.

امتحان وقتلارندا مكتب، معلملەرنىڭ آيريم وە شخصى سورغولار ليستەلەرى بيلەن چيقولارى وە بو سورغو ليستەلەرينى اولدەن شاكردلەرگە كورسەتوب، اونلارنى شو سورغولار دائرەسندە حاضرلاش كبى حركتلەر منع ايتيلەدر. يازى امتحانلارى موضوعلارى معارف مديرلەرى طرفندان امتحان كونى‌گنە اعلان ايتيلەدر.

طلبە ترتيب، انتظامغا، معلمينە، بويوكلەرگە قارشى نزاكت، آداب وە انقيادغا چاقيريلادر. شاكردلەردەن مكتب اشياسينا، درس قوراللارينا قارشى كولتورلو معاملەدە بولونووى طلب ايتيلەدر.

1936نچى يلى غينوارندان آليب بوتون اتفاق مكتبلەرندەكى شاكردلەرنىڭ بر تورلو اونيفورم (مكتب كييملەرى) كييەجەكلەرى، هەر طلبەنك قولندا بر اوقوچيلق شهادتنامەسى بولووى، بوتون مكتب وثيقەلارى وە باشقا اوراق وە معاملاتنىڭ برلەشكەن بر شكلدە بولووى بيلديريلەدر.

بو يەڭى تعليمات بر طرفدان ساويت مكتبلەرندە، بر مكتب اوچون ايڭ كيرەكلى بولغان عنصرلارنىڭ يوقليغينى آچيق كورسەتسە، ايكنچى ياقدان ساويت روسيانىڭ معارف ايشلەرينى قايسى استقامتدە سوروكلەمەكدە بولغانليغينى آڭلاتماقدادر. «برلەشكەن درسلك»، «برلەشكەن پروغرام»، «برلەشكەن اونيفورم»، «برلەشكەن . . . .» بونڭلە ذاتاً «شكلچە ملى، مفهومچە پرولەتارچا» ديگەن شعار بيلەن معنوياتنى كوبدەن بتيريلگەن ملى أولكە مكتبلەرندەكى ظاهرى كورونوشدەكى غير روسلق دە بتيريلگەن بولادر. طبيعى اوتوپيست (خيالچى) روسلق روحينىڭ محصولى بولغان بوتون اويونلارنىڭ آغيرليغى كبى بو خيالى پلاننىڭ

ضربەسى‌دە نە طبيعى، نە اجتماعى وە نەدە ملى حرثى شرائطى ايلە روسيا وە روسلق ايلە قطعياً بر علاقەسى، بر اوخشايشى بولماغان ملى أولكەلەر معارفى، مكتبى اوستنە توشەجەكدر.

ساويت حكومتينى بونداى كيسكين تدبيرگە مجبور ايتكەن معارف جبهەسندەكى اوپورولوشنىڭ سببينى 1933 يلينا قادار ساويت معارف جبهەسندە دوام ايتب كيلگەن «آنارشى»، باشباشتاقلقدا كورەدرلەر. او تاريخە قادار ساويت معارفندە مكتب ديگەن نەرسە بتيريليب اونىڭ يرينە عادى ياشايش برلكى، حياتى كورگودەن بيلگينى آرتيرو توپلانتيلارى قورولوشى كيرەك ديگەن خيالى نظريە كوچلو رول اوينيا كيلدى. هەر دائرە، هەر مكتب، هەر معلم اوزينىڭ تجربەسينى باشلادى. دنيادا اورتاغا قويولغان تعليم مەتودلارينىڭ بوتونيسى ياريم سوادلى ساويت معلملەرى طرفندان بيلەر-بيلمەس تطبيق ايتيلدى. بو صورتلە مكتب بالاغا بيلگى، حاضرلق، نيگيز بيرەتورغان بر اوچاق بولو يرندە «نيمچە ملا» ساويت معلملەرينىڭ ئەكسپەريمەنت (تجربە) دائرەسى، بالالاردا سيناو تاوشانى بولوب قالدى. بيلگى بيريلمەدى. نهايت 1933نچى يلى برلەشكەن، قطعى درسلكلەر حاضرلانيب، بو آغير وضعيتدەن چيقونىڭ ايلك تجربەسى ياسالدى. ميليونلارچا درسلكلەر حاضرلاندى. فقط ساويت معلمى ايسە بو درسلكلەردەن فائدەلەنە آليرلق سويەدەن كوب اوزاق ايدى. ساويت مكتبندەكى وضعيت، ساويت تربيەسى آرقاسندا بالالاردا ياراتيلغان احوال روحيەدە ايڭ آغير توسوقلارنىڭ برى ايدى. اوتكەن اوقو يلى ساويت حكومتى صنفدەن صنفكە كوچو وە مكتبنى بتيرو امتحانلارينى كيريتدى. بو زمان وضعيتنىڭ فجاعتى يەنەدە آچيقراق آڭلاشيلدى. مثلا بو يل موسقوا دائرەسندە اورتا مكتبنى بتيريب طب تەخنيكومينە كيرمەكچى بولغان 1845 ياشنىڭ 700گنەسى زورغا امتحاندان كيچە بيلگەن. ايچلەرندە روس تيلى غرامەرينى بيلوچى، توغرو، دوزگون يازا بيلوچى بردە كشى بولماغان. روس تيلى غرامەرى اونلار اوچون عادتا بر طلسم حالندە قالغان. روس ادبياتى حقنداغى معلوماتلارى‌دا او قادار

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قيت بولغان، كه خلق ايچنده يايلغانليغى ايله مشهور گوگولنك «رەويزورى» تيپلەرينى آگلاب تصوير ايتب بيروچى تاپيلماغان.

بزنگ توركستانغا كيلگەنده وضعيت بوتونلەى فجيع. بوتون مملكتده تولوق 4 صنفلى ابتدائى مكتب بيلەن تأمين ايتيلگەن بر قسم تاپا آلمايسز. قازاغستانداغى مكتبلەرنگ 80%دەن آرتيغندا 4نچى صنف يوقدر. توركمەنستاندا ايسه 108 ميگ ابتدائى مكتب شاكردينگ 6 ميگى 4نچى صنف اوقوچيسى ايمش. قازاغستاندا، قازاق مكتبلەرى آيريم آلنغاندا، مكتبلەردەكى بالالارنك يالغز 5,6% گنەسى 4نچى صنف اوقوچيسىدر.

توركستانك هەر طرفندا معلملەرنگ 80 فائضى ابتدائى مكتب درجەسندەگنه بيلگيسى بولغان كشيلەردر. حتى بولارنگدا يارميسندان آرتيغى ابتدائى مكتبنگ 2ـ3نچى ييللارندان چيققان كشيلەر.

قازاغستاندا يالغز 52 ميگ بالا آلارلق مكتب بنالارى بارمش. («سوسيالدى قازاغستان» 35 .1 .8). قازاغستان معارف قوميسارليغينك آگلاتدينى 500 ميگ بالا الله بيلسين قاى يرده قالاى اوتوتولماقدا ايكەن.

توركستاندا اورتا درجەلى مكتبلەر حقندا سوز سويلەب اوتورونكدا يرى يوق. اونلاردا شو باشلانغيچ مكتبلەرنگ ايكنچى تورلوسى حالينى آلغاندر... بو صورتله ساويت حكومتى توركستان ياشلارينى روس مكتبلەرينه كيريشكه مجبور ايتمه كدەدر.

توركستان مكتبلەرنده آينقسا اورتا يوقارى وه صنعت مكتبلەرنده، اوقوچى ياشلار آراسندا نظر دقتنى جلب ايتەتورغان بر نقطه بولسا، اوده ساويت سياستنه قارشيلق، ملى كورەش قاراشينگ اوسوب بارا ياتقانيدر. بو ايسه ساويت سياستينك موفقيتى ايمەس، اونگ معنوى جهتدەكى اويورولوشى ديمه كدر. ساويت غازيتالارى توركستان مكتبليلەرى آراسندا كون كوندەن اوسوب بارايانقان ملتچيلك، ملى قارشيلق احوال روحيەسندەن شكايت ايتمه كدەلەر. «ساويت حكومتى بزنگ ملى بارليغمزنى ييمرەدر. ساويت حكومتى ايسكى روسيانگ مستملكەچيلك سياستينى دوام

ايتديرەدر. اونگچون بزده اوگا قارشى كورەش يوروتماليمز»، «ساويت حكومتينك ياشاب توروشى طبيعت قانوننا قارشيدر»، «آلاش اوردا بوكونكى شرائطغا كوره ايسكيريب قالدى. ايمدى يالغز قازاغستان اوچون گنه ايمەس باشقا ملى دائرەلەر اوچونده قبول ايتيلەرلك تشكيلات ياراتو كيرەك. بونداى بر قورولوش اعضاسينك قانداى ملتكه منسوب بولغانليغى مهم بر مسئله ايمەس. يتەركه اونلار ساويت حكومتنه قارشى كورەشسينلەر» («قازاغستانسكايا پراودا» 34 .12 .24) ديگەن كبى شعارلار بيلەن آچيق اورتاغا چيقوچى ياش كوچلەر كورسەتيلمه كدەدر. بونداى ملتچيلك بيلەن زهرلەنگەن غايه آرقاسندان يوروچى كشيلەرنك طلبه، معلم حتى مدرسلەر ايچندەده كوب بولغانليغينى ساويت غازيتاسى ياشيرمايدر.

مەنە بو كورديگمز احوال روحيه ساويت حكومتينگ «شكلچه ملى، مفهومچه پرولەتارچا» تربيه وه «برلەشكەن درسلك» ديگەن يوللار بيلەن يوروتديغى روسچيلق سياستينگ توركستان ياشلارندا توغدورماقدا اولديغى عكس العمل ايدى. ايمدى بو «شكلىدە مفهومىدە روسچا» ديگەن بويروق وه اونگ تطبيقاتى طبيعتيله بو عكس العملنىدە كوچەيتەجه كدر.

ساويت روسيانك حقيقى يوزى، قارا نيتى آچيلديقچا توركستان ياشليغينك ملى توسىدە تينيقلاشاجاقدر...

تاشبالتا

✱

توركستاندا وضعيت

ياقيندا توركستاندان قاچيب آفغانستانغا سيغينغان بر يورتداشمز باشقارمامزغا يوللاغان 35 .9 .10 تاريخلى بر مكتوبنده يازادركه:

«ساويتلەر طرفندان بولاياتقان تضييقلار نتيجەسيده توركستاندا خلقمزنگ مادى وه معنوى وضعيتى كون ساين ناچارلانماقدادر. توركستان خلقى سوغوشنى كوتمه كدەدر وه سوغوش چيقارسا داخلده اختلال كوتەريب، اوزينى قورتاراجاغينا كوب ايناناذر.

ياقيندا سمرقند تيوەرەگيدەكي رواتي خوجا ياقيندا بولغان ايلپك وە باغ زاغان قيشلاقلاريدا باسماچيلق حركتي قوزغاليب ايدي. ساويتلەر مذكور قيشلاقلارغا 500 قيزيل عسكر چيقاريب، اولارنگ تيوەرەگيني توقايدا اوراب آليب بركيچە-كوندوز آتيشقاندان سوڭ توقايغا اوت قويوب، نتيجەدە باسماچيلارني توتوب آلديلار.

«قولخوز» ديگەن خوجاليقلاردا ايشلەوچي دهقانلارنگ قارني تويمايدي. بيلگيلەنگەن نورماني بر كوندە ايشلەب بتيرگەن دهقانغا بر سوم ايش حقي بيريلەدر. نورماني بتيرە آلماغان قولخوزچيلارغا ايسە بو هەم يوق. پاختا ايشلەريگە خاتون-قيزلارني حتى توغوچاغي ياقينلاشغان خاتونلارنيدا ايشلەتەدرلەر. حتى ايشلەركەن توغوب أولگەنلەرنگ ساني آز ايمەس. اوزيدەن تينچ وە نفوذلو بولغان كشيلەرنگ قولخوزدا بارلغيني بيليب قالسالار، اولارنگ بار-يوغيني مصادرە قيليب وە «قيزيل قولاقلق» اسمي بيريب قولخوزدان چيقارادرلار.

شهرلەردە وضعيت بوندان هەم ياماناراق. مثلا سمرقند خلقينگ اوي-انجامينى حتى بوبرالاريغاچا تورلو ساليق بهانەلەري بيلەن مصادرە ايتب، بو نەرسەلەرني ماليە شعبەسيدە آچيق ساودا طريقەسيدا خلققا ساتيب، بو نەرسەلەرني قايتادان مصادرە ايتب، قايتادان باشقالارغا ساتديلار.

ايشچيلەر وە دهقانلار آراسيدا، قايغيلارني بر نيچە ساعتلق اونوتو اوچون، ايچكيلككە بيريلگەنلەر كوب گنە.

ايشسزلك كون ساين كوپەيمەكدە؛ چونكە سوڭ چاغلار توركستانداغي زاوود، فابريق وە أدارەلەردە قيسقارتيشلار ياساليب، كوب ايشچيلەر ايشدەن هايدالديلار. شوندان قياس قيليش كيرەك، كە سمرقند شهريدەكي 400 كشي ايشلەيتورغان مطبعەدان 300 كشي هايداليب، يالغز 100 كشي ايشدە ساقلاندي.

«آذوقە دفترچەسي» سيستەمينى بتيرەركەن ايشچيلەرنگ آيليغيني 25% آرتديرامز ديب وعدە قيلغانلار ايدي. حالبوكە معاشلارني آرتديرو اورنيغا تيسكەريسيچە 15% كەمەيتر ديلەر.

«تورغسين» اسميلە آچيلغان مغازەلەر، آلتونغا آرزان نرخ بيلەن مال بيرەمز ديب، خلقنگ بوتون آلتون، كوموش نەرسەلەرينى ييغيب آلاياتر. آچلقدا قالغان خلق، 1932/33 ييللاري، بر پوت اونني 5 آلتون سومغا، بر كيلوغرام شكرني 45 آلتون تيين گە آليب ييمەككە مجبور بولدي...

«تورغسين»گە 2 ياخود 3 تاپقير آلتون بيلەن بارغانلارني «گ. پ. او.» قاماب آلدي. حاضر هەم آلتون ييغيش قوميسيالاري ييتمەگەندر...

تاريخي عمارتلەر، بويوك جامعلار، مسجدلەر بوزولوب كيتمەكدە. خلق بو تاريخي اثرلەرني ساقلارلق قدرتدە ايمەس. سمرقند آثار عتيقەسندان روح آباد ديگەن بويوك مسجدني حكومت پول سفيد محلەسندەكي آراق (Vodka) فابريقاسيغا قوشوب يوباردي.

ساويت حكومتي گناهسز كشيلەرني تورلو بهانەلەر بيلەن 3 ييلدان 5 ييلغاچا قاماققا يا سورگونگە ياخود مجبوري ايشكە حكم قيلادر...

ساويت حكومتي 1931نچي ييلي «موشتومزور» ديب ميڭلەرچە توركستان دهقانلاريني شمالي قافقاسياغا سورگون قيلدي. مەن هەم شو سورگون قافلەسي ايچيدە يعني پيەتيگورسك وە كيسلوودسك اورتاسيداغي قيشلاقلارغا سورولگەن دهقانلار آراسندا ايدم. شمالي قافقاسياغا سورگون قيلنغان توركستان دهقانلارينگ كوپيسي 1932/33 ييللارداغي آچلقدا هلاك بولدي...

بو ييل پاختانگ برنچي جنسيگە حكومت طرفدان 18 سوم 40 تيين، ايكنچي جنسيگە 15 سوم، اوچونچي جنسيگە 9 سوم بيلگيلەنگەندر؛ ايوندان بو يان پاختا ايكوچي دهقانلارغا آرزان نرخ بيلەن آذوقە بيريلمەيدر. بولارغا قوئوپەراتيفلەردەن بوغداينى 18 سوم 50 تيين، بر كيلوغرام قندني 7 سوم 50 تيين، بر ميتر 37 تيينلك چيتني 3 سوم 15 تيينگە بيرەدرلەر.

غەللە بازارلاري ايول آيندان باشلاب قايتادان باغلاندي. مەن توركستاندان آيريلاركەن بر پوت اون 30 سوم ايدي...

آلتون يىغيش مسئلەسيدە «گ. پ. او.» آداملارنى تورلوچە قينايدى. مثلا: بر تورلو اليكتريق آپاراتلاريلە آداملارنى قينايدرلار. ياتقالى قويمايدرلار. اويقوسزلق وە آچلق بيلەن قيناش، قيشدا قارنگ اوستيگە يالانغاچ ياخود يازدا كيچيك بر بولمەگە 100 كشينى تيقيب، ايچيگە بوغ يوباريش وە هكذا...

خلق ساويت حكومتينك ظلمينى كورە-كورە بيزيب كيتب، آرتق حكومتدەن قورقمايتورغان بولوب قالغاندر وە هەر ايكى گەپنگ اورتاسيدا «ساويت حكومتى قاچان يوقالاجاق» ديگەن سوراقنى قويادر.»

*

ساويت حكومتينك آچلق سياستينە عائد ماتريالللاردان

ساويت حكومتينك آچلق سياستندەن بر دفعەلارچا يازديق. فقط بزنگ بو يازديقلاريمز بعضى آوروپاليلارغا حتى حقيقتنى بيلەتورغان بولشەويكلەر دوشمانى روسلارغادا «بوياماليراق» بولوب كورونەر ايدى. بز سويلەب وە يازيب كيلديكلەريمزنگ حقيقتغا اويغون ايكەنلكلەريگە شاهد قيليب «نيويورق آمەريكەن» (New-York Americain) غازيتاسينك اوتكەن آوغوست آيى سانلاريندان آلينيب پاريسدەكى ميليوقوف غازيتاسى «پوسلەدنيە نوووستى»نگ 29نچى سەنتابر 5301نچى سانندا باسيلغان بر مقالەنك بر پارچاسين كتيرمەكدەمز. «نيويورق آمەريكەن» غازيتاسنداغى مقالەلەر ايگەسى كوبدەنبەرلى آمريقاليلاشيب كيتكەن هەمدە بولشەويزمگە جداً بيريلگەن اوقرايينالى توودول (Товдул) ديگەن ياش بر مهندس‌در. بو كشى 1931-1933نچى ييللاردا روسيادا ايشلەب، ساويت حكومتينگ «محنتكشلەر وە غير روس ملتلەر آزادلغى» ديگەن سياستينك ايچ يوزينى آڭلاغاندان سوڭ بولشەويزمدەن بيزيب، وطنى آمريقاغا قايتب باريب، روسيادا ايشيتكەن، كورگەن وە بيلگەنلەرين يازا باشلاغان. توبەندە كيلتريلمەكدە بولغان ساويت حكومتينگ آچلق سياستى حقنداغى حقيقتنى توودولغا چەلەبى تراقتور فابريقاسى مديرى، ستالين‌نگ سوڭغو

ئەۋلاد گورۋپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

خاتونى اقرباسندان لووين (Ловин) ديگەن كشى سويلەگەن. لووين توبەندەگيچە سويلەگەن:

«آچلق بز اوچون (يعنى ساويت حكومتى اوچون) اورال، غربى سيبريا وە ايديل بويندا(*) كوب فائدەلى بولوب چيقدى. بو يرلەردە آچلقدان اكثريتلە غير روسلار أولديلەر. أولاردان بوشاغان يرلەرگە ايچكى روسيا ولايتلەرندەن روس مهاجرلەرى كيليب اورونلاشديلار. بز طبيعى ملتچى ايمەسمز. لاكن رەآليست اولاراق بونگدەك مثبت نەرسەگە نظر سالماسدان قالالمايمز. چيت أولكەلەردەكى ايسلاو (روس) اهاليسى اوز منفعتى اوچون مجبوراً ساويت حكومتى طرفدارى بولادى. ايكنچى ياقدان، غير روس ملتلەر دينى وە عرقى جهتلەردەن آفغانستان، ايران، توركيە وە باشقا آسيا وە اسلام مملكتلەريلە باغلانغانلار وە اولاردان اوزلەرى اوچون ياردەم ايزلەيدرلەر. روسلارغا نسبتاً غير روسلار كوبرەك قيريلادى، چونكە بولشەويك تجربەلەرينە، آينيقسا كوچەبەليكدەن اوتوراقلقا آيلانتريليش تجربەلەرينە اولارنگ چيدەمى روسلارغا قاراغاندا آزراقدر...»(**).

(*) بو آتالغان أولكەلەردەكى اهالينك ايگ كوب قسمى بزنك تورك قوميدر. مثلا اورال بويندا باشقوردلار، ايديل بويندا تاتارلار ياشايدرلار. غربى سيبريا ايسە قازاغستاننك سەمەى ولايتى ديمەكدر.

(**) „Голод был очень полезн нам на Урале, в Западной Сибири и в Заволожьи. Здесь от голода гибли главным образом инородцы, а их места занимали русские беженцы из центральных губерний. Мы, конечно, не националисты. Но, в качестве реалистов, не можем не обратить внимания на этот положительный факт. Славянское население на окраинах в интересах самосохранения вынуждено поддерживать советское правительство. С другой стороны, инородцы своими религиозными и расовыми особенностями связаны с Афганистаном, Персией, Турцией и другими азиатскими и мусульманскими странами. Инородцы гибнут в большем количестве, чем русские, так как они менее приспособлены к большевистским экспериментам, в особенности же к превращению их из кочевников в оседлое население... .“

(„Посл. Нов.“ 29. 9. 1935).

حزر دکزی- بصره کورفزی تیمیر یولی

ایراندا بر نیچه ییلدانبه‌ری ایرانک شمالنداغی حزر (قاسپی) دکزی ایله جنوبده‌کی بصره کورفزی‌نی برله‌شتره تورغان مهم بر یول ایشله‌نمه کده‌در. شمالی اوچی حزر بویونداغی بندرشاه، جنوبی اوچی بصره کورفزی قییسنداغی بندر شاهپور بولغان بو تیمیر یولنک اوزونلغی تخمیناً 1700 کیلومه‌تردر. ایشکه تیمیر یولنک هه‌ر ایکی اوچنده‌ن باشلاب کیریشیلگه‌نیده‌ن، شمالی تاماندان بندرشاه‌ده‌ن علی‌آبادگه‌چه بولغان 200 کیلومه‌ترلك قسمی ایله جنوبده‌ن بندر شاهپوردان صلاح آبادگه‌چه اوزانغان 300 کیلومه‌ترلك قسمی سالینب بیتمشدر. دوامی‌ده، ایمدیگه‌چه بولغانیدیك، هه‌م شمالدان جنوبگه، هه‌م‌ده جنوبده‌ن شمالغا قارای ایشله‌نیب بارماقدا. ایران منبعلارینک کورسه‌تووینه کوره، تیمیر یولنک شمال قسمنده 24 275، جنوب قسمنده 13 800 ایشچی ایشله‌یدر. بولار ایچنده آذری وه تورکستان تورکله‌رنده‌ن بولغانی کبی مخصوص تونه‌ل ایشله‌ری اوچون چاقیریلغان بر میک ایتالیان ایشچیسی‌ده بار.

یولغا کیره‌کلی چیمه‌نتونک بر قسمی طهران یانندا قورولغان بویوك فابریقادان، قالغان قسمی‌دا یاپونیا ایله ساویت روسیادان تأمین ایتلمه‌کده‌در. هه‌ر طرفدا یاپون مالی باشقا مملکتله‌ر مالندان آرزان بولغانیدان، یاپون چیمه‌نتوسی ایراندا ساویت روسیا چیمه‌نتوسیغا رقابت ایتمه‌کده‌در.

ایران حکومتی بو تیمیر یولنی سالیش اوچون ایمدیگه‌چه تاشقاریدان بورج آلمادی وه بوندان سوگرادا آلماقچی ایمه‌س. ایمدیگه‌چه قیلنغان چیقیملار ایسه 1925نچی ییلندانبه‌ری شکر ایله چای اوستیگه سالنغان مخصوص سالقدان توپلانغان آقچا ایله «ملی احتیاط صندیغی» آتالغان منبعدان تأمین ایتلمشدر.

تیمیر یولنك سالینیشیغا ایمدیگه‌چه 8 میلیون قادار اینگلیز لیراسی صرف ایتلمشدر. بونک آلتی میلیونچاسی شکر ایله چای اوستیگه سالنغان مخصوص سالیقدان توپلانیب، قالیغی‌دا «ملی احتیاط صندیغی»ندان

آلینمشدر. بعضی غربی آوروپا متخصصلارینک تخمینینچه کیره‌ك شمالدان، کیره‌ك جنوبده‌ن بولسون غایت یوکسه‌ك داغلار اوستنده‌ن کیچه‌تورغان بو تیمیر یولنک دوامینی بتیره‌بیلمه‌ك اوچون ینه قرق میلیون اینگلیز لیراسی کیره‌ك.

ایرانك تیکله‌نیب توروشندا عادتاً تیمیر بیلباغ رولینی اوینایاجاق بو «بندرشاه-بندرشاهپور» یولینک قورولوب بتیشی کوب مالی وه ته‌خنیکی آغیرلقلار بیله‌ن باغلانغان بولسادا، اوز مقدراتینا اوزی ایگه بولغان ایرانك بو قیینلقلارنی موفقیتله حل ایته‌بیله‌جه‌گینه هه‌رکس ایناناليدر.

خوجالق وه عسکری قاتناشیق باقیمندان مهم بولغان بو یولنک سالینب بتیشی، ایرانلی قومشولاریمزله بر قاتاردا، اوزاق شرقدا یوقاتقانلارینی آینقسا شرقی تورکستان ایله ایران حسابینا تولدورماق نیتیله اوروناب تورغان طمعکار روسیاغا قارشی ملی قورتولوش کوره‌شی یوروتماقدا بولغان حزر بویینداغی قافقاسیا، ایدیل-اورال وه تورکستان تورکله‌رینی‌ده طبیعی عینی درجه‌ده سیوینتره‌جه‌کدر. عبدالوهاب

* * *

تورکستان خبرله‌ری

«قالتامانلار توپاری» — «شورالار تورکمه‌نستانی»نک 20. 6. 35ده باسیلغان ساننده «قالتامانلار توپارینک اوستی آچیلدی» باشلقلی بر خبرده بیلدیریلدیگینه کوره، مرو شهرنده «عزیز بیکوف» نامنداغی مکتبده قورولغان «قالتامانلار (باسماچیلار) توپاری»نک اوستی آچیلمشدر. بو «قالتامانلار» توپارینک باشندا باغیر حسین اوغلی ایله «عزیز بیکوف» نامنداغی مکتبنک معلمی قولی اوغلی تورغانلار ایمش. بولار قیسقا بر زمان ایچنده اوز یانلاریغا مکتب مدیری کریم اوغلی‌نی‌دا آلیب، اوندان سوك بر نیچه معلم وه اوقوچیلارنی‌دا اوز طرفلاریغا چیکیب، بر نیچه طرفلاما بولوب ایشکه باشلامشلاردر. بو توپارنک چیتده‌کی کشیله‌ری‌ده شو مکتبکه کیریب کیزله‌نیرله‌ر ایکه‌ن. بو «قالتامانلار توپاری»نک اصل

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورکه‌نستاندا قانچا غازیتا وه مجموعه چیقادر؟

مجموعه‌مزنك اوتكه‌ن ساناندا، 31نچی بیتنده، موسقوادا منتشر روسچا «انقلاب وه ملتله‌ر» مجموعه‌سینگ شو ییلغی 5نچی نومروسندان اقتباس ایته‌رەك، حاضرغی کونده تورکمه‌نستاندا 28 غازیتا چیقماقدا بولوب، بولاردان 24ینگ تورك وه 4ینگ روس تیلنده ایکه‌نلگینی خبر بیرمشدیك. بوگا شو معلوماتنی‌دا قوشومچا قیلامز: «شورالار تورکمه‌نستانی»نگ مسئول مدیری نظر اوغلی شو غازیتانگ 15 ییللیغی مناسبتیله یازغان مقاله‌سینك بر ییرنده: «1935نچی ییلی تورکمه‌نستاندا 45 غازیتا وه مجموعه بار» دیدر («شورالار تورکمه‌نستانی» 24. 6. 35). نظر اوغلی‌نك بو معلوماتی ایله یوقاریدا کیتیریلگه‌ن موسقوا مجموعه‌سینگ معلوماتی تیگله‌شتریلسه تورکمه‌نستاندا 17 مجموعه چیقیب تورغانلغی آنگلاشیلادر. فقط بو 17 مجموعه‌نگ قایسی تیلله‌رده ایکه‌نلگی ایمدیلك ساویت منبعلاردا آنیق کورسه‌تیلمه‌ی توردر.

*

«تورکستان تورك گه‌نجله‌ر برلگی»نك ییل دونومی بایرامی

استانبولداغی «تورکستان تورك گه‌نجله‌ر (یاشلار) برلگی» بازار کونی، سه‌نتابرنگ 8نده، توشده‌ن سوك اوزینگ سلطان احمدده‌کی مرکز سالونندا سکزنچی ییل دونومینی بایراملامشدر. بایرام استقلال مارشیله آچیلیب، برلك تورموشینا دائر نطقلار سویله‌نمش وه برلك‌موسیقی هیئتی طرفندان تورکستان ملی چالغیلاری چالیناراق، تورکستان‌بیولاری کورسه‌تیلمش وه آشولالاری سویله‌نمشدر. بایرامغا قاتناشوچیلار برلك سالوندان سیوینچله‌ر ایچنده آیریلمشلاردر.

ایسیز، که سیاسی وضعیت ایجابی اولاراق بو ییل استانبولدا اوتکوزولگه‌ن بو قوواناچلی تورکستان بایرامینا تورکیه تیشنداغی تورکستانلیلار قاتناشا آلمادیلار.

نیگیزی سمرقندده بولوب، بولار مرووده توپلادیقلاری نه‌رسه‌له‌رینی دائم او تامانغا اوزاتیب تورارلار ایکه‌ن. بو «قالتامانلار»نگ مقصدلاری دولت وه قوئوپه‌راتیف ملکله‌رینی تالاماق وه شورا مکتبله‌رینگ ایشله‌رینی یاترماق ایمش. بولار مرووده‌کی «موسی بیکوف مکتبی»نی‌ده اوز تأثیرله‌ری آستیغا آلماقچی بولوب تریشقانلار ایمش. بو «قالتامانلار» «عزیز بیکوف مکتبی»نگ خدمتچیسی نوووسه‌لوف (Novoselov) نگ بوینیغا قیزغین تیمیر باسدیقلاری کبی معلم وه طلبه‌له‌رده‌ن بعضیلارینی‌دا قیناب، انقلابی شعارلار ایله بولشه‌ویك بویوکله‌رینك رسمله‌رینی مکتب دیوارلاریغا یاپیشترماقنی یاساق ایتمشله‌ردر. یاریم ییلدانه‌ری فعالیتده بولغان بو «قالتامانلار توپاری»نگ ایشی 15نچی ایونده ساویت پروله‌تار محکمه‌سینه بیریلمشدر.

تورکستانلی یاش پیانیستله‌ر — «قیزیل اوزبیکستان»نگ 4. 6. 35 تاریخلی ساناندا اوزبیك دولت موسیقی ته‌خنیکومی اوقوچیلاریدان شاه احمد قیزینك مشهور آلمان قومپوزیتله‌رده‌ن موتسار (Mozart 1719—1791) ایله باخ (Bach 1685—1750) نگ موسیقی اثرله‌رینی (ئه‌تودله‌رینی) موفقیتله پیانودا چالماقدا ایکه‌نلگی وه «شورالار تورکمه‌نستانی»نگ 28. 6. 35 تاریخلی ساناندا ایسه تورکمه‌ن موسیقی ته‌خنیکومینی یاقیندا بتیرگه‌نله‌رده‌ن عاشر قولی اوغلی‌نگ 21نچی ایونده عشق آبادده یاسالغان موسیقی کیچه‌سنده شپه‌ندله‌رنگ سوناتی ایله اوزینگ اویلاب چیقارغان «سوزسز آیدیم» دیگه‌ن اثرینی پیانودا کوب موفقیتله چالیب اوزون آلقیشلاندیغی یازیلادر. عشق آبادده یاسالغان شو موسیقی کیچه‌سنده‌تورکستانلی یاش موسیقیچیلاردان ولی احمد اوغلی وه هدایت بیردی مراد اوغلینك کورسه‌تدیکله‌ری موفقیت ایله 3نچی قورسنی بتیرگه‌نله‌رده‌ن پوتاتویه‌وا دیگه‌ن یاش بر قیزنك عاشر قولی اوغلی‌نك اویلاب چیقارغان «گوندوغار دانسی»نی کوب یاخشی چالغانلغی آیریچا قید ایتلمه‌کده‌در.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Octobre 1935 (Le jeune Turkestan) No. 71

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

تورکستان

ملی ادبیاتی وە ادیبلەری قاجەسینا عائد

شو اسمدە شو آی محررلەریمزدەن دوقتور طاهر شاکر بیکنگ 20 بیتلك بر کتابچاسی چیقدی. قیزیقوچیلار باشقارمامزدان وە یا مؤلفندەن آلا بیلەدرلەر.

توزەتیش: 1 — اوتکەن سانننك، 31نچی بیتندە، یوقاریدان 3نچی قاتارداغی «ماللاریلە» دیگەن سوزنك توغروسی «مثاللاریلە» در.

2 — اوتکەن سانداغی «آذربایجاندا یەگی أولدوروشلەر» باشلقلی خبر «قور تولوش» نك 8نچی ایمەس، 10نچی سانندان آلینمشدر.

مجموعەمزغا تیيشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France